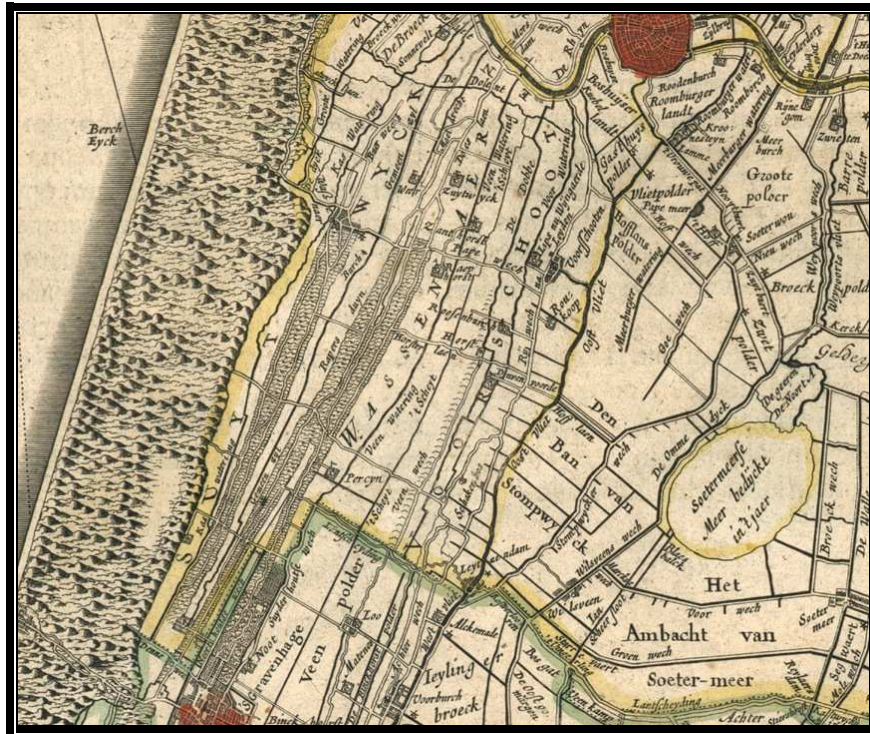

Het bodemarchief ontrafeld

Nota archeologie 'Duin, Horst en Weidegebied'

Gemeente
Leidschendam-Voorburg

gemeente VOORSCHOTEN

Gemeente Wassenaar

november 2008

Afbeelding op voorpagina: atlas Novus Inferior (Rhenolandaie 1645)

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
Verantwoording	6
Inleiding	8
Samenvatting nota	9
Leeswijzer	11
1. Wettelijke kader	12
1.1. De rol van het rijk	12
1.2. De rol van de Provincie Zuid-Holland	13
1.3. Verantwoordelijkheden en taken van de pactgemeenten	14
1.4. Archeologische informatievoorzieningoverheden	14
2. Het gemeentelijk beleid	16
2.1. Gemeentelijk beleid tot nu toe	16
2.2. Nieuw gemeentelijk beleid	16
2.2.1. Het veroorzaker betaalt principe	17
2.2.2. Onderzoeks- en beheersagenda	18
3. Archeologiebeleid pactgemeenten in de praktijk	19
3.1. Kenmerken van het archeologisch erfgoed	19
3.2. Globaal archeologisch overzicht	20
3.3. Versterking relatie tussen de ruimtelijke ontwikkeling en de archeologie	23
3.4. Archeologische monumentenzorg en de beleidscyclus	24
3.5. Beleidscyclus	25
3.5.1. Vergunningverlening	26
3.5.2. Financiering beleidscyclus	27
3.5.3. Schematische weergave van de relatie beleidscyclus-vergunningverlening	28
3.6. Praktische invulling archeologisch onderzoek	29
3.6.1. Archeologische werkzaamheden	29
3.6.2. Uitbesteding van archeologisch onderzoek	30
3.7. Flankerende regelgeving	30
4. Archeologische informatievoorziening	31
4.1. archeologisch informatiesysteem en beleidskaart	31
4.1.1. Archeologisch informatiesysteem	31
4.1.2. Archeologische beleidskaart	32
5. Communicatie	36
5.1. Bestuur en ambtelijk	36
5.2. Publiek	36
5.2.1. Onderwijs	37
5.2.2. Burgers en geïnteresseerden	37
5.3. Rondleidingen tijdens onderzoek	38
5.4. archeologie als inspiratie voor de inrichting van de leefomgeving	38
5.5. Wetenschappelijke rapportages	39
5.6. Rol archeologische werkgroepen	39
6. Organisatie en financiën	41
6.1. Taken en knelpunten	41
6.2. Senior archeoloog	41
6.3. Coördinatie erfgoedbeleid	42
Samenvatting actiepunten archeologie	43
Bijlage 1: Verklarende woordenlijst	44
Bijlage 2: Herziening Monumentenwet	47
Bijlage 3: Archeologische perioden	50
Bijlage 4: Model bestemmingsplanvoorschriften	51
Bijlage 5: Eindverslag inspraak	52
Bronnen	58

Voorwoord

Archeologie is niet alleen een wetenschap. Archeologie is vooral leuk, spannend en voor velen tot de verbeelding sprekend. De bodem, de grond waarop wij wonen en werken, laat zich lezen als een spannend jongensboek vol avonturen over vervlogen tijden. Tenminste als er op de juiste wijze met die bodem wordt omgegaan. Iedere dag vindt er op grote schaal aantasting van het bodemarchief, de resten die ons over vroeger vertellen, plaats. Dat gebeurt onder andere door burgers die vermoeden dat er op een plaats wellicht iets te vinden is, maar ook door ontwikkelaars die grootschalige bouwplannen willen realiseren. Bij deze activiteiten is men zich er meestal niet van bewust dat er bodemarchief verloren gaat. In deze nota wordt daarom aandacht gevraagd voor de bodem met zijn verhaal.

De nota beslaat het hele gebied van de pactgemeenten Wassenaar, Voorschoten en Leidschendam-Voorburg. Dit betreft een bijzonder gebied met een grote samenhang in de historische ontwikkeling. Boven de grond zijn deze bijzondere kenmerken goed zichtbaar. De gemeenten bezitten het grootste rijksbeschermd dorpsgezicht van Nederland. Dit gebied is beschermd vanwege de historische ontwikkeling van de landgoederen in dit gebied en de landschappelijke kenmerken die dat met zich mee heeft gebracht. De bewoning

is echter al ouder dan deze landgoederen, die vanaf de 16^e eeuw het landschap vorm gaven. Voor de landgoederen waren er de kastelen, boerderijen en de dorpskernen in de drie gemeenten. Daarvoor gaat de bewoning via Karolingers, Romeinen en Cananefaten terug naar de prehistorie waarin de volkeren van de Steentijd en de Bronstijd het gebied bewoonden.

Afb. cultuurhistorische visiekaart duin, horst en weide

De onderlegger van deze rijke bewoningsgeschiedenis is gelegen in de bodemkenmerken van het gebied. Grofweg kan er gezegd worden dat de strandwallen die de zee heeft opgeworpen, hebben gezorgd voor droge plekken langs de kust waar gewoond kon worden. Deze strandwallen en in Wassenaar en Voorschoten ook de zeeklei-afzettingen en de afzettingen van de Oude Rijn, hebben al voor onze jaartelling tot relatief gunstige bewoningsomstandigheden geleid. De plaatsen van deze bewoning veranderden wel door de eeuwen heen, maar op een aantal plaatsen is er een onafgebroken bewoning geweest. Deze bijzondere bewoningsgeschiedenis maakt dit gebied uniek. Op verschillende plekken in Nederland kom je bewoningsresten tegen uit bepaalde perioden, gelegen op specifieke, losstaande locaties. In de pactgemeenten Wassenaar, Voorschoten en Leidschendam-Voorburg is het juist de combinatie van deze twee waardoor er voor een groot deel van het gebied een hoge archeologische verwachting is. Bijna overal waar je de schep in de grond steekt, kan je verwachten dat er een stukje van het bodemarchief en

daarmee van de lokale geschiedenis wordt gevonden. Goed onderzoek en een gemeenschappelijk besef van de bodemomstandigheden zijn noodzakelijk om er zorgvuldig mee om te gaan.

De samenhang van het gebied en de bewoning die erop heeft plaatsgevonden, maakt een gezamenlijke aanpak van het archeologiebeleid in het gebied wenselijk. Wat onder de grond ligt, kan bij bodemverstoringen door archeologisch onderzoek in kaart worden gebracht. Door een gezamenlijke aanpak te kiezen in het archeologiebeleid streven wij ernaar op een eenduidige wijze de bodem in kaart te brengen en de verschillende karakteristieken ook op eenduidige wijze te interpreteren. Dit zal bijdragen aan een goede beeldvorming en kennis over de ontwikkeling van het gebied in de voorgaande jaren. Het zou immers vreemd zijn gelijke omstandigheden anders te benaderen. De lokale geschiedenis van de afzonderlijke gemeenten kan bij de gemeentegrenzen vakkundig aan elkaar geknoopt worden en regionale historie schrijven.

Daarnaast, overigens niet minder van belang, zullen de ontwikkelende partijen in onze regio door de gezamenlijke beleidsregels vooraf een beter beeld hebben van wat er van ze verwacht wordt.

Verantwoording

De gemeenten Wassenaar, Voorschoten en Leidschendam-Voorburg, samenwerkend in het Pact van Duivenvoorde, hebben in 2005 besloten om op een aantal beleidsterreinen gezamenlijk op te trekken ter versterking van het Duin, Horst en Weidegebied. Eén van deze onderwerpen is het archeologiebeleid. De reden is gelegen in de geografische en historische samenhang van het gebied, die het wenselijk maakt het gebied eenduidig met het gebied om te gaan.

Archeologie is een wetenschap die onderhevig is aan voortschrijdend inzicht. Daarnaast moet de archeologische monumentenzorg nog een emancipatieproces doorlopen. De archeologische monumentenzorg is als beleidsveld namelijk heel lang uitsluitend een rijksaangelegenheid geweest en nog maar zeer kort een verantwoordelijkheid van alle overheidslagen.

De vele opgravingen en de onderzoeken die gedaan worden, leveren steeds nieuwe informatie en visies op een bepaald gebied. Het Pact ziet deze nota daarom als een startschot voor nieuwe initiatieven en ontwikkelingen op het gebied van de archeologie. Deze nota bevat niet alleen de archeologische beleidsregels die gekoppeld zijn aan een archeologische beleidskaart voor het gehele pactgebied. Ook bevat zij voorstellen die in de nabije toekomst verder uitgewerkt zullen moeten worden. De veranderingen, richtingen en suggesties zullen nieuwe kansen gaan bieden op het gebied van ruimtelijke ordening, publieksbereik, historische beleving en onderzoek.

Het gegeven dat de archeologische wetenschap zich in een snel tempo blijft ontwikkelen, betekent tevens dat het archeologiebeleid regelmatig zal moeten worden geëvalueerd. Regels en procedures beschreven in en voortkomend uit deze nota zullen op basis van nieuwe kennis over de bodem, de archeologie en ervaringen uit de praktijk regelmatig heroverwogen moeten worden.

Afb. opgraving kadepalen Forum Hadriani

Zoals eerder genoemd, is de nota archeologie tot stand gekomen door een samenwerking van de drie gemeenten Wassenaar, Voorschoten en Leidschendam-Voorburg. Het Pact heeft voor het opstellen van de nota en de archeologische beleidskaart samen gewerkt met Van Spréw Projectmanagement en Advies.

Daarnaast hebben er enkele reflectiemomenten plaatsgevonden, waarbij de archeologische en historische verenigingen van de drie gemeenten zijn geïnformeerd en geraadpleegd. Ook de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM), de provincie Zuid-Holland en de archeologische faculteiten van de Universiteit van Leiden en Amsterdam zijn in de consultatieronden meegenomen. De pactgemeenten hopen hiermee het maatschappelijke draagvlak en het bestuurlijke draagvlak, zowel inhoudelijk als beleidsmatig, te versterken.

De nota archeologie is in eerste instantie voorgelegd aan de leden van de stuurgroep van het Pact van Duivenvoorde. Na accordering van de nota door de stuurgroep is deze doorgezonden naar de afzonderlijke colleges van de drie gemeenten. Na instemming van de colleges en na de kennisgeving van het archeologiebeleid aan de betrokken raadscommissie, is de nota vrijgegeven voor inspraak. Aan het einde van de inspraakperiode wordt een eindverslag van de inspraak opgesteld. De nota wordt via de colleges en de betrokken raadscommissies naar de raden geleid voor vaststelling. Het eindverslag van de inspraak is als bijlage in de nota opgenomen.

Alle drie de raden krijgen eenzelfde nota voorgelegd. De actiepunten uit de nota en het beleid zijn in het voorstel voor alle drie de gemeenten gelijk. Het heeft de voorkeur dat alle drie de raden instemmen met een gelijk archeologiebeleid. Hiermee komen de voordelen van het gezamenlijk ontwikkelen van een beleid optimaal tot hun recht. De insteek van de nota biedt echter ook voldoende ruimte om per gemeente eigen prioriteiten en keuzes in het beleid te maken. De raden van Wassenaar, Voorschoten en Leidschendam-Voorburg nemen afzonderlijk en onafhankelijk een besluit over het onderhavige beleid en de door het college voorgestelde actiepunten en beleidsregels.

Na de vaststelling kan gestart worden met de uitvoering van de in deze nota opgenomen actiepunten.

Inleiding

Binnen de archeologische monumentenzorg is de afgelopen jaren veel veranderd. Eén van de belangrijkste veranderingen is dat, onder invloed van het Verdrag van Malta en de herziene wetgeving, de rol van de gemeente essentieel is geworden binnen het archeologietraject. De gemeenten Wassenaar, Voorschoten en Leidschendam-Voorburg, samenwerkend in het Pact van Duivenvoorde, zullen daarom in toenemende mate te maken krijgen met archeologie.

Er zijn verschillende redenen aan te wijzen voor deze veranderingen. Ten eerste is er sprake van een toenemende belangstelling bij burgers en bestuurders voor onze geschiedenis en de oorsprong van onze identiteit. Daarnaast is het duidelijk dat in de komende jaren overal in Nederland continu op grote schaal in de bodem gegraven zal worden. Denk hierbij aan de realisatie van nieuwbouwwijken en bedrijventerreinen, de aanleg van wegen en spoorlijnen, natuurontwikkeling en waterberging. Zonder verantwoorde afwegingen tussen wat in de bodem als archeologisch erfgoed bewaard moet blijven, onderzocht moet worden of verloren mag gaan, dreigt een deel van onze geschiedenis ongezien 'weggeschept' te worden. Om dit groeiende spanningsveld tussen de zorg voor onze ondergrondse geschiedenis en de voortdurende ruimtelijke ontwikkeling te sturen én om te zetten naar nieuwe ideeën en kansen zullen de pactgemeenten deze afwegingen moeten maken. Wil de archeologie op gelijk niveau als de maatschappelijke of de economische belangen meegewogen worden, dan is het noodzakelijk dat bij inrichtingsplannen de consequenties voor het bodemarchief in een zo'n vroeg mogelijk stadium van het ruimtelijke ordeningsproces worden ingebracht. Dat is ook de kern van het Europese Verdrag van Malta (Valletta) dat in 1992 door de lidstaten van de Raad van Europa werd afgesloten, in 1998 door het Nederlandse parlement werd goedgekeurd en in 2007 resulteerde in een herziening van de Monumentenwet uit 1988 (hierna te noemen: Monumentenwet). Het Verdrag van Malta richt zich echter niet alleen op een betere bescherming van het Europese erfgoed, maar ook op een betere herkenbaarheid en beleefbaarheid van het historisch erfgoed. In Nederland is een aantal jaren gewerkt aan de implementatie van het verdrag. Dat de implementatie uiteindelijk lang op zich heeft laten wachten heeft velerlei redenen. Het rekening houden met de archeologie binnen de ruimtelijke ordening heeft namelijk consequenties (organisatorisch en financieel), die allemaal gewogen dienden te worden, voor het werk van veel partijen: overheden, projectontwikkelaars, stedenbouwkundigen, grondeigenaren, stadsarcheologen, universiteiten en de archeologische onderzoeksbureaus.

In het archeologiebestel dat in september 2007 is ingegaan zijn twee punten essentieel. Het eerste is de centrale rol van de gemeenten. Dit vormt een nieuwe interessante uitdaging die gemeenten de mogelijkheid biedt om iets nieuws toe te voegen aan de identiteit en het karakter van een plek. De kennis, herkenbaarheid en beleving van de lokale geschiedenis en cultuur kan respectievelijk worden verdiept en vergroot. Het tweede punt is de invoering van het 'verstoorder betaalt' principe. Dit betekent dat de initiatiefnemer van de verstoring van het bodemarchief verplicht is de kosten van archeologisch vooronderzoek en vervolgonderzoek te betalen.

Deze archeologienota en daarmee het archeologiebeleid van de gemeenten binnen het Duin, Horst en Weidegebied geven een concrete invulling aan de herziene wetgeving voor de archeologische monumentenzorg.

Samenvatting

Binnen de archeologische monumentenzorg is de afgelopen jaren veel veranderd. Eén van de belangrijkste veranderingen is dat, onder invloed van het Verdrag van Malta en de herziene wetgeving, de rol van de gemeente essentieel is geworden binnen het archeologietraject.

De gemeenten Wassenaar, Voorschoten en Leidschendam-Voorburg, samenwerkend in het Pact van Duivenvoorde, zullen daarom in toenemende mate te maken krijgen met archeologie. Om praktisch invulling te geven aan deze veranderingen werd door de drie gemeenten in samenwerking met Van Spréw Projectmanagement en Advies een nota archeologie opgesteld. Daarnaast vonden er reflectiemomenten plaats, waarbij de archeologische en historische verenigingen van de drie gemeenten zijn geïnformeerd en geraadpleegd. Ook de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM) en de provincie Zuid-Holland zijn in de consultatieronden meegenomen. De pactgemeenten hopen hiermee het maatschappelijke draagvlak en het bestuurlijke draagvlak, zowel inhoudelijk als beleidsmatig, te versterken.

In deze nota archeologie 'Het Bodemarchief Ontrafeld' worden beleidsregels en wensen ten aanzien van de omgang met het archeologisch erfgoed geformuleerd en maken de gemeenten duidelijk hoe waardevol het archeologisch erfgoed voor de identiteit van het gebied is. In de nota wordt onderscheid gemaakt tussen activiteiten die de pactgemeenten moeten doen en activiteiten die in de toekomst wenselijk zijn om op te pakken.

De twee belangrijkste verschillen met de situatie voor 1 september 2007 is dat gemeenten op basis van de monumentenwet hun verantwoordelijkheid voor het eigen archeologisch erfgoed moeten nemen en dat formeel het verstoorder-betaalt-principe is ingevoerd. Daaruit vloeien voort dat de gemeenten zelf bij bodemingrepen archeologische, economische en maatschappelijke belangen tegen elkaar moet afwegen en dat initiatiefnemers de kosten voor archeologisch onderzoek voor hun rekening dienen te nemen.

Naast de twee bovengenoemde veranderingen worden in de nota onder andere besproken op welke wijze het archeologietraject structureel in het ruimtelijke ordenings- en vergunningverleningsproces kan worden ingebed, welke relatie de gemeenten met betrekking tot de archeologie hebben met de provincie en het Rijk en hoe er om gegaan dient te worden met terrein van hoge en zeer hoge archeologische waarde. Daarnaast gaat de nota in op de mogelijkheden van een archeologisch informatiesysteem, de beleidskaart, communicatie, formatie en de rol van de musea, amateurarcheologen en historische verenigingen.

De actiepunten voortvloeiend uit het voorgestelde beleid komen neer op:

De voorliggende beleidsadvieskaart met bijbehorende maatregelen en de beleidsnota met als uitgangspunt behoud 'in situ' vast te laten stellen door de raad. Na vaststelling kan uitvoering geven worden aan de hieronder beschreven actiepunten.

1. De beleidskaart en de geformuleerde beleidsregels in de bestemmingsplannen in te bedden

- dmv paraplubestemmingsplan voor vigerende bestemmingsplannen en/of inpassing van een archeologieparagraaf in de in ontwikkeling zijnde bestemmingsplannen.
2. Het ontwikkelen van een aanvullend archeologisch informatiesysteem. In dit informatiesysteem worden alle kennis opgedaan met archeologische onderzoeken en alle cultuurhistorische informatie over het duin, horst en weidegebied verwerkt. Daarmee voorziet het systeem in een goed onderbouwde argumentatie bij archeologische verwachtingen.
  3. Een erfgoedverordening op te stellen, waarin monumenten en archeologie geïntegreerd zijn. De erfgoedverordening kan zaken ten aanzien archeologie regelen.
  4. 1,5 fte (senior) archeoloog voor de drie pactgemeenten aan te stellen. De wet schrijft voor dat enkele werkzaamheden binnen de archeologische beleidscyclus alleen mogen worden uitgevoerd door een senior archeoloog. Momenteel hebben geen van de drie pactgemeenten de noodzakelijke kennis in huis. Tevens zullen de taken voortvloeiend uit de nieuwe wetgeving tot een verzwaring van de taken op het gebied van archeologie leiden.
  5. Een communicatietraject opstarten, waarbij burgers, (semi-) professionelen en gemeentelijke medewerkers worden geïnformeerd en betrokken. Uitgangspunt is draagvlak te creëren binnen de gemeente.
  6. Een detectorverbod af te kondigen voor alle gebieden met een hoge archeologische waarde of hoge archeologische verwachting (opgenomen in de APV en/of bouwverordening). Dit voorkomt schatgraven en onnodige verstoring van het bodemarchief.
  9. Het opnemen van kosten voor archeologie in de gemeentelijke projectkosten en te sturen op het tijdig incalculeren van de kosten bij ruimtelijke initiatiefnemers. Hierdoor worden financiële achteraf-verrassingen voorkomen.
  10. het onderzoeken van de mogelijkheden en wenselijkheid van een archeologiefonds en de mogelijkheden onderzoeken voor het verhalen van de archeologiekosten in de grondexploitatieovereenkomsten.
  11. het beleid en de archeologische beleidskaart vierjaarlijks te evalueren. Daarin wordt de noodzaak tot het hebben van een onderzoeksagenda meegewogen. De evaluatie moet leiden tot een aanscherping van het beleid aan de hand van de kennis die is opgedaan met de opgravingen en onderzoeken. Hierdoor kan bij bodemverstoringen maatwerk geleverd worden ten aanzien van de archeologische verwachting.
  12. Invulling te geven, in overleg met het bevoegd gezag, aan de werkzaamheden van de archeologische werkgroepen in de pactgemeenten. De kennis en kunde van de archeologische werkgroepen is een belangrijke bron van informatie voor de verschillende gemeenten. In de doorontwikkeling van het beleid en bij het organiseren van publieksgerichte activiteiten kan deze kennis gebruikt worden.

Leeswijzer

Deze nota is ingedeeld in 6 hoofdstukken en drie bijlagen met daarin een begrippenlijst, een overzicht van de relevante wetsartikelen en een tijdbalk met archeologische perioden. In hoofdstuk 1 wordt een kort overzicht gegeven van de wettelijke kaders. Er wordt ingegaan op de rol van het Rijk, de provincie en de gemeenten. De relevante wet- en regelgeving komen aan bod en er wordt kort ingegaan op de herziening van de Monumentenwet (1-9-2007) en de belangrijkste veranderingen die deze voor de pactgemeenten met zich meebrengt. In hoofdstuk 2 wordt het gemeentelijke beleid omschreven. Welke taken en mogelijkheden hebben en krijgen de pactgemeenten vanuit het oogpunt van bescherming en het benutten in ruimtelijke ontwikkelingen van archeologisch erfgoed. Hoofdstuk 3 gaat in op die taken en activiteiten die voor de gemeenten als gevolg van de herziene Monumentenwet nieuw zijn, de relatie van het archeologietraject met de reguliere beleidscyclus en beschrijft de praktische invulling van deze taken. Hoofdstuk 4 gaat specifiek over de informatievoorziening. Hierin komen de kenmerken van het archeologische informatiesysteem aan bod en worden de tien legenda-eenheden van de archeologische beleidskaart met de verschillende beleidsregels omschreven. Hoofdstuk 5 gaat in op de communicatie en voorlichting rondom archeologisch onderzoek. Er wordt omschreven hoe de gemeenten in de toekomst publieksbereik vorm willen geven en welke rol amateurarcheologen kunnen spelen binnen het archeologietraject. In hoofdstuk 6 volgt een uitwerking voor een concrete invulling van de taken. Hoeveel informatie en financiële middelen dient er aan de invulling van het beleid gekoppeld te worden en is samenwerking met andere gemeenten mogelijk?

1. Wettelijke kader

Behoud van archeologie en in bredere zin cultuurhistorische waarden kan alleen wanneer de pactgemeenten een actief gemeentelijk archeologiebeleid bedrijven. Naast het archeologiebeleid is in de zorg voor de kwaliteit van de leefomgeving samenwerking met het Rijk, de provincies en buurgemeenten noodzakelijk. Daarnaast is ook samenwerking met de waterschappen, amateurarcheologen en particuliere organisaties van groot belang.

Vanuit de Rijksoverheid zijn verschillende initiatieven genomen om de cultuurhistorie onder de aandacht te brengen. Een voorbeeld hiervan is de Nota Belvédère (1999). Hierin wordt uitgegaan van de

Afb. opgravingen Gracht van Corbulo

cultuurhistorie boven en onder de grond als waardevolle inspiratiebron voor de ruimtelijke inrichting. Het is echter duidelijk dat de verantwoordelijkheid, en de meeste concrete mogelijkheden om de kwaliteit van de leefomgeving te handhaven of te versterken, bij de gemeenten liggen.

1.1. De rol van het Rijk

De frequentie waarin bodemingrepen in Nederland plaatsvinden, is de afgelopen 60 jaar sterk

toegenomen. Hierdoor zijn en worden delen van het Nederlandse archeologische bodemarchief ongezien

en ongedocumenteerd weggeschept. Ter bescherming van het archeologische erfgoed streeft het Rijk naar een structurele inpassing van het archeologisch onderzoek in ruimtelijke ordeningstrajecten. Dit is één van de belangrijkste uitgangspunten van het Verdrag van Malta dat Nederland in 1992 heeft ondertekend. De herziening van de Monumentenwet vond uiteindelijk pas in september 2007 plaats. Hiermee biedt het Rijk de kaders voor het gemeentelijk archeologiebeleid.

De in 2007 herziene wetgeving brengt een aantal ingrijpende veranderingen met zich mee op bestuurlijk en beleidsmatig gebied. De belangrijkste uitgangspunten hiervan zijn:

- Het streven naar behoud en bescherming van archeologische waarden is het beleidsuitgangspunt voor alle overheden. De archeologische monumentenzorg moet verankerd worden in bestemmingsplannen;
- Verantwoordelijkheden ten aanzien van het archeologisch erfgoed komen bij de gemeenten te liggen. Gemeenten kunnen bijvoorbeeld aan aanleg-, sloop- en bouwvergunningen archeologische voorwaarden verbinden;
- Invoering van 'het verstoorder betaalt'- principe: de kosten van noodzakelijke archeologische werkzaamheden komen voor rekening van de initiatiefnemer van de bodemversturende activiteit.
- Het Rijk en specifiek de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM) zal zich meer gaan ontwikkelen tot kenniscentrum. De RACM blijft wel haar sturende functie behouden. Een landelijke erfgoedinspectie ziet toe op de kwaliteit van de uitvoering van archeologisch onderzoek.

- Archeologisch erfgoed is eigendom van de Staat, provincie of gemeente (Art. 50 Monumentenwet).

Naast bovengenoemde punten is de RACM vergunningverlenend voor beschermde archeologische monumenten en geeft zij onder specifieke omstandigheden aan archeologische werkgroepen toestemming voor opgravingen. Dit wordt toegestaan als door een bevoegde overheidsarcheoloog een negatief selectieadvies wordt afgegeven. Als een gemeente zelf geen archeoloog in dienst heeft, is het de provinciaal archeoloog die toestemming moet geven.

1.2. De rol van de Provincie Zuid-Holland

In het verleden betroffen de taken van de provincie met betrekking tot de archeologische monumentenzorg vooral het beoordelen van archeologische onderzoeksrapporten, het toetsen van bestemmingsplannen en art. 19 procedures en het verlenen van ontgrondingsvergunningen. Na de herziening van de Monumentenwet heeft de provincie zowel een stimulerende als sturende rol bij de integratie van de archeologie in de ruimtelijke ordening. Het eigen cultuurhistorisch beleid, vastgelegd in de Cultuurhistorische Hoofd Structuur (CHS) van Zuid-Holland (2007), de Handreiking Cultuurhistorische Hoofd Structuur 2007, de Nota Archeologie (2007), de *Toolkit* Archeologie (2008), de Nota Regels voor Ruimte (2007) en de provinciale onderzoeksagenda vormen daarbij het belangrijkste uitgangspunt.

Afb. Cultuurhistorische Hoofd Structuur Zuid

Het beleid van de provincie Zuid-Holland bestaat onder andere uit het volgende:

- Het aanwijzen van terreinen met een hoge en zeer hoge archeologische waarde en attentiegebieden, waarop archeologische maatregelen van toepassing zullen zijn en het actualiseren van de bestaande provinciale Archeologische Monumentenkaarten (AMK);
- Toezicht houden op planprocedures. Onder meer de Structuurvisie en CHS Zuid-Holland vormen

het kader waartegen gemeentelijke bestemmingsplannen en bepaalde andere voornemens met betrekking tot ruimtelijke ingrepen door de provincie Zuid-Holland worden getoetst. Dit als gevolg van veranderingen in bevoegdheden in de nieuwe Wet Ruimtelijke Ordening (1-7-2008);

- Ontgrondingen en Milieu Effecten Rapportages (MER). De provincie Zuid-Holland is het bevoegd gezag als het gaat om het afgeven van ontgrondingsvergunningen en bij (de meeste) Milieueffectrapportages. In beide situaties kan de provincie aan de initiatiefnemer(s)/verstoorder(s) eisen stellen ten aanzien van de archeologie;
- De provincie is beheerder van vondsten afkomstig van opgravingen en heeft derhalve een bepalende rol bij het archiveren en bewaren van archeologische vondsten. Dit gebeurt in het provinciale depot voor bodemvondsten van Zuid-Holland (Alphen a/d Rijn);
- Het keuren van peilbesluiten van waterschappen;
- In de provincie Zuid-Holland wordt door de provincie en de RACM een steunpunt voor de archeologie en cultuurhistorie gesteund. Dit steunpunt is ondergebracht bij het Erfgoedhuis en geeft advies aan gemeenten op het gebied van archeologie en cultuurhistorie in brede zin.

1.3. Verantwoordelijkheden en taken voor de pactgemeenten

De meeste beslissingen met betrekking tot ruimtelijke ontwikkelingen worden in Nederland door de gemeenten genomen. Daarom is het logisch dat de verantwoordelijkheden met betrekking tot de archeologie, net zoals andere ruimtelijke disciplines als gevolg van de verandering van de Wet op de Ruimtelijke Ordening, op gemeentelijk niveau liggen. Een belangrijk verschil tussen de 'oude' en 'nieuwe' situatie is dat gemeenten op grond van de herziene Monumentenwet de verantwoordelijkheid hebben voor het behoud van het eigen archeologisch erfgoed. De gemeenten dienen zelf bij ruimtelijke ontwikkelingen het behoud én de integratie van archeologische waarden af te wegen tegen andere (economische, sociale, maatschappelijke, ecologische) belangen. De basis van de gemeentelijke beslissingen dient daarom te worden vastgelegd in een eigen duidelijk en transparant archeologiebeleid, dat zijn vertaling moet krijgen in wettelijke ruimtelijke ordeningsinstrumenten: de bestemmingsplannen. Naast het feit dat de gemeenten een nieuw eigen beleid moeten ontwikkelen, zullen de gemeenten er ook uitvoering aan moeten geven. Hierbij kan worden gevarieerd in de hoeveelheid en intensiviteit van de werkzaamheden voor de gemeenten zelf en kunnen er prioriteiten voor wat betreft de archeologische belangen worden gesteld. In deze nieuwe situatie vervalt de toetsende rol van het Rijk en de provincie. Zij kunnen nog wel gefundeerde zienswijzen indienen.

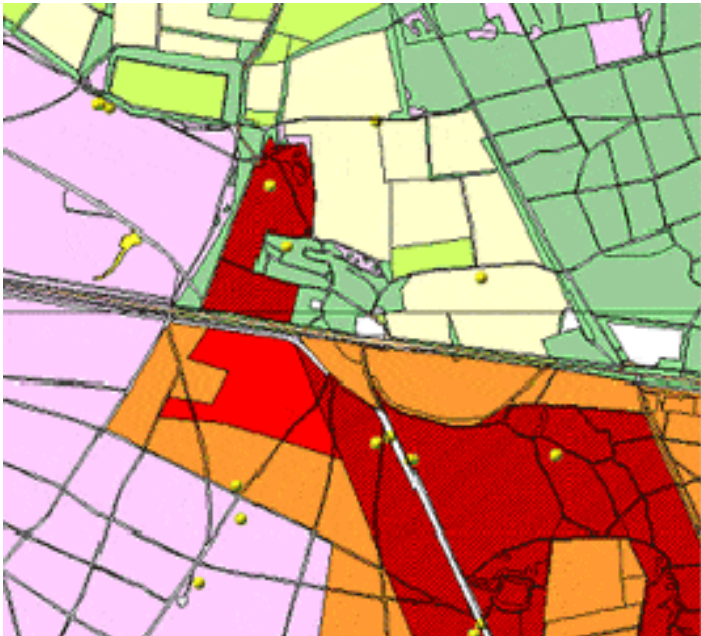
Gemeenten kunnen zich tevens beroepen op de nieuwe Grondexploitatiewet (art. 38a, lid 2). Deze wet biedt de gemeenten de mogelijkheid kosten voor onder andere archeologie te verhalen op (project)ontwikkelaars. Dit kan alleen wanneer er vooraf in de grondexploitatie-overeenkomst afspraken hierover worden meegenomen.

1.4. Archeologische informatievoorziening overheden

Het meewegen van archeologische waarden bij ruimtelijke ingrepen en het integreren ervan in een nieuwe inrichting is volledig afhankelijk van de beschikbaarheid en de wijze van presenteren van de archeologische informatie. Een steeds terugkerende problematiek hierbij is dat het archeologische

bodemarchief grotendeels niet is ontsloten. Elk nieuw onderzoek zal voor nieuwe inzichten zorgen. De resultaten van alle archeologische onderzoeken moeten in principe voor iedereen toegankelijk zijn. Beslissingen omtrent het archeologisch erfgoed moeten transparant zijn en staan volgens de gebruikelijke procedures (Awb) open voor bezwaar en beroep.

Om een zo volledig mogelijk overzicht van alle archeologie in Nederland te hebben, houdt het Rijk (de RACM) een landelijke archeologische database (ARCHIS II) bij. Onderzoeksinstanties en overheden dienen onderzoeken en de resultaten ervan in dit archeologisch informatiesysteem te melden en te verwerken. Deze database kan echter nooit volledig zijn. Hier ligt een belangrijke taak voor de gemeenten. Op een kleiner schaalniveau kan meer (detail)informatie worden verzameld. De

Afb. ARCHIS II in gebruik

pactgemeenten dienen voor hun eigen grondgebied over een zo volledig mogelijk en actueel overzicht van alle archeologische kenmerken, waarden, onderzoeken en vondsten te beschikken. Archeologische vondsten en onderzoeksdocumenten moeten daarnaast altijd aan het provinciaal depot van Zuid-Holland worden overgedragen en archeologische vondsten moeten in ieder geval gemeld worden aan de RACM (art. 50, lid 1 monumentenwet). Dit geldt niet voor gemeenten met een eigen archeologische dienst en/of archeologisch depot. Geen van de pactgemeenten beschikt op dit moment over deze faciliteiten.

Nieuw is dat de koppeling depot – opgravingsvergunning is komen te vervallen. De provincie Zuid-Holland kan ook op verzoek van gemeenten zonder een eigen opgravingsvergunning een depot voor bodemvondsten aanwijzen.

2. Het gemeentelijke beleid

2.1. Gemeentelijk beleid tot nu toe

Binnen de pactgemeenten bestond, net zoals in veel andere gemeenten, tot nu toe geen structureel, onderbouwd en uniform archeologiebeleid. Iedere gemeente heeft zijn *eigen ad hoc* benadering van de archeologie. Hierbij was steeds, net als in veel andere Zuid-Hollandse gemeenten, het beleid van de provincie en het Rijk sturend. De gemeenten hadden in deze situatie niet de mogelijkheid zelf keuzes te maken en hadden zelf nauwelijks invloed op, of controle over, het archeologietraject.

In de pactgemeenten werden, voor zover mogelijk en toegestaan, archeologische onderzoeken uitgevoerd door enkele amateurarcheologen en/of medewerkers van de gemeenten. Sinds 2004 krijgen en beoordelen de gemeenten de rapportages van alle archeologische onderzoeken binnen de gemeentegrenzen of huren externe deskundigen in. Officieel onderzoek en opgravingen worden alleen uitgevoerd door organisaties die een opgravingsvergunning hebben.

Alleen Wassenaar heeft sinds 2004 een monumentenverordening waarin de archeologie is opgenomen en de gemeente Leidschendam-Voorburg heeft sinds 2007 een metaaldetectorverbod.

2.2. Nieuw gemeentelijk beleid

Een transparant beheer van het eigen archeologische en in brede zin cultuurhistorisch erfgoed begint met het voor iedereen duidelijk maken waar en wanneer er met archeologisch erfgoed rekening gehouden dient te worden. Het behouden *in situ*, dat wil zeggen op zijn plek in de grond en het integreren van de archeologie in een nieuwe ruimtelijke inrichting, staan daarbij voorop. Is dit onmogelijk, dan dient de archeologie conform alle geldende kwaliteitsregels onderzocht, gedocumenteerd en gearhiveerd te worden. Dit betekent dat er beleidsregels moeten worden opgesteld, waardoor het mogelijk wordt archeologisch verwachtingsvolle en waardevolle gebieden in de ruimtelijke plannen op te nemen en indien

Afb. Het traject van het veenpad in Krimwijk II te Voorschoten (Rrog Stedenbouw en landschap)

mogelijk te ontzien. Als eerste aanzet hiervoor dienen de door de provincie Zuid-Holland aangewezen gebieden van hoge en zeer hoge archeologische waarden en de door het Rijk beschermde archeologische monumenten. Daarnaast kunnen de pactgemeenten binnen hun gemeentegrenzen nog andere

waardevolle en eventueel te beschermen gebieden aanwijzen. Aan deze gebieden kunnen, met de aan de provincie en het rijk, vergelijkbare voorwaarden worden gekoppeld.

Wanneer de archeologie gemeentebreed en integraal wordt benaderd, voorkomt dit bij de realisatie van ruimtelijke inrichtingsprojecten vele onaangename verrassingen. Ook ontstaan er kansen voor het maken van een positieve kwaliteitsslag voor de leefomgeving en een vergroting van kennis van de eigen geschiedenis, maar ook van de nationale geschiedenis.

Het aanwijzen en vaststellen van archeologisch verwachtingsvolle en waardevolle gebieden heeft organisatorische, juridische en financiële gevolgen. Er dient bijvoorbeeld een koppeling met de vergunningenprocedures gemaakt te worden. De pactgemeenten dienen te zorgen voor de verlening van aanleg-, sloop- en bouwvergunningen met archeologische voorschriften en de handhaving ervan. Hiervoor zijn een goede afstemming en duidelijke werkafspraken tussen de disciplines Monumenten, Archeologie, Bodem, Ruimtelijke Ordening, Vergunningen, Milieu, Planologie, Stedenbouw en Welstands- en Monumentencommissies vereist. Als gevolg van de formele invoering van het 'veroorzaker betaalt'-principe zullen de archeologiekosten in sommige waardevolle gebieden een dermate zware financiële belasting vormen voor een project, dat de haalbaarheid ervan in gevaar komt of dat het project zelfs niet gerealiseerd kan worden. Het is daarom belangrijk in een zo vroeg mogelijk stadium ook de financiële haalbaarheid te analyseren. Een gemeente kan in zo'n situatie zelf, incidenteel of vanuit een archeologiefonds, een bijdrage in de kosten leveren.

2.2.1. Het 'veroorzaker betaalt'-principe

Een belangrijk nieuw element van de stelselherziening is de introductie van het 'veroorzaker betaalt'-principe. Initiatiefnemers (o.a. projectontwikkelaars, particulieren, overheden, natuurverenigingen) van bodemverstorende werkzaamheden worden verplicht de kosten van het benodigde archeologische onderzoek voor hun rekening te nemen. De overweging hierbij is dat er bij bodemingrepen sprake moet zijn van de mogelijkheid om de archeologie zo verantwoord mogelijk mee te wegen en indien mogelijk op te nemen in de ruimtelijke ontwikkelingen. Op deze manier kan de archeologie *in situ* (in de grond) behouden worden voor toekomstige kennisontwikkeling.

Het 'veroorzaker betaalt'-principe geldt niet wanneer een verstoorder in het traject voorafgaand aan de grondwerkzaamheden aan al zijn verplichtingen heeft voldaan. Mocht er daarna bij toeval toch een archeologische vondst worden gedaan, dan kan de veroorzaker niet tot extra kosten worden verplicht. In deze situaties ligt de verantwoordelijkheid en beslissing bij de gemeente. Als de toevalsvondst zodanig van belang is dat extra onderzoek wenselijk is, kan de gemeente besluiten de kosten voor het onderzoek zelf te betalen. Als daartoe geen bereidheid is, kan besloten worden tot niets doen. De Monumentenwet stelt wel dat toevalsvondsten gemeld moeten worden. Over de noodzakelijke randvoorwaarden als de doorlooptijd van het onderzoek, dient met de veroorzaker overlegd te worden. De veroorzaker is namelijk wel verplicht tijd en ruimte te gunnen voor de uitvoering van adequaat archeologisch onderzoek. Ook kan het zijn dat bij bepaalde (kleinere) bouw- en ontwikkelingsprojecten de kosten van archeologische maatregelen tot een excessieve kostenstijging leiden, waardoor de exploitatie in gevaar komt. Het kan in zo'n situatie van algemeen belang en noodzakelijk zijn vanuit de gemeente een bijdrage aan de kosten van archeologisch onderzoek te leveren. Om dit risico te ondervangen kan gedacht worden

aan de inrichting van een gemeentelijk archeologiefonds met daaraan gekoppeld een subsidieregeling. De mogelijkheden hiertoe dienen binnen elke pactgemeente nader onderzocht te worden. Het Rijk noemt een maximaal gemeentelijke bijdrage van twee euro vijftig per inwoner (art. 42 van de Monumentenwet, regeling archeologische monumentenzorg).

2.2.2. Onderzoeks- en beheersagenda

Archeologische inspanningen zullen de komende jaren gericht zijn op het vertalen van het archeologiebeleid naar de bestemmingsplannen en op het realiseren van onderzoek op plekken die als gevolg van ruimtelijke ontwikkelingen onder druk staan. Wanneer over een aantal jaren meer duidelijk is over de aard, omvang, mogelijkheden en bedreigingen van het archeologisch erfgoed, kan overwogen worden het archeologisch onderzoek meer te richten op een aantal specifieke speerpunten. Een ander belangrijk punt binnen dit thema is het archeologisch selectiebeleid. Hierbij gaat het om het maken van de keuze tussen behouden van de archeologie in situ of onderzoek en opgraven en dus behouden *ex situ* (opgraven en bergen). Archeologisch onderzoek levert nieuwe gegevens op, maar het opgraven van archeologische resten vernietigt ook de archeologische vindplaats voorgoed. Opgraven kan, net als het slopen van een historisch pand, slechts één keer doen. Een principiële behoudsdoelstelling is mooi, maar in de praktijk niet altijd haalbaar. Op basis van de steeds groeiende kennis moet er regelmatig geëvalueerd worden en dient een goede balans tussen behoud en opgraven gevonden te worden. Dit kan eventueel verwoord worden in een onderzoeks- of beheersagenda.

Indien de gemeenten er voor kiezen geen onderzoeksagenda op te stellen, zal er steeds opnieuw per project de afweging tussen in de grond bewaren, opgraven of wegscheppen moeten worden gemaakt. Voorgesteld wordt om de noodzaak van een beheersagenda vierjaarlijks te evalueren.

3. Archeologiebeleid pactgemeenten in de praktijk

3.1. Kenmerken van het archeologisch erfgoed

Het grondgebied van de huidige gemeenten Wassenaar, Voorschoten en Leidschendam-Voorburg kent grotendeels eenzelfde unieke geologische en geomorfologische, maar ook een menselijke geschiedenis. Het gebied wordt doorsneden door verschillende rivieren en kanalen (Rijn, Maas, Vliet) en stond onder grote invloed van de zee. Door deze invloeden is er een zeer gevarieerde ondergrond ontstaan van strandwallen en duinen, geulafzettingen en oeverwallen en rivier- en zeeklei-afzettingen met een even zo gevarieerde bewoningsgeschiedenis. Uit archeologische onderzoeken vanaf begin 19^e eeuw is duidelijk geworden dat er al vanaf de Steentijd in het gebied gewoond, gejaagd en landbouw bedreven wordt.

Het grootste deel van de geschiedenis van de pactgemeenten is echter nog steeds niet bekend. Schriftelijke bronnen of historisch kaartmateriaal zijn te fragmentarisch om hier invulling aan te geven en bestaan gewoonweg niet voor de vroegste periode. De archeologie kan die informatie wel geven. De archeologie is de enige bron voor onderzoek naar de oudste geschiedenis van Wassenaar, Voorschoten en Leidschendam-Voorburg. Onderzoek op archeologisch verwachtingsvolle locaties, in zowel de bebouwde kommen als het buitengebied zal steeds weer nieuwe informatie aan de geschiedenis van de pactgemeenten toevoegen.

In het buitengebied is de kans groter dat er informatie te vinden is over de oudste bewoning binnen de gemeentegrenzen, dan in de bebouwde kom. Sporen van prehistorische bewoning hebben bijvoorbeeld in dorps- en stadskernen meer te leiden gehad onder de intensieve sloop- en bouwactiviteiten in latere eeuwen. De informatie die tijdens kleinschalige onderzoeken in de kernen wordt verkregen, moet veelal aangevuld worden met informatie uit vergelijkbare archeologische vindplaatsen in het buitengebied.

Afb. Voorblad kaart Hollandia 1598

Archeologisch onderzoek in het (voormalige) buitengebied kan antwoord geven op vragen als: wat is de aard en omvang van (pre)historische bewoning binnen de gemeentegrenzen per periode; welke factoren bepaalden in de prehistorie de bewoningslocatiekeuze; waaruit zijn de huidige kernen ontstaan en wanneer is het verstedelijkingsproces begonnen en hoe heeft de relatie stad - platteland zich door de eeuwen heen ontwikkeld. Van belang voor de beantwoording van dit soort

vragen is de reconstructie van het (cultuur)landschap en de ontstaansgeschiedenis van de nederzettingen. Het feit dat in de 20e eeuw veel van deze historische locaties in jongere uitbreidingswijken zijn komen te liggen (die op dit moment en in de toekomst opnieuw ontwikkeld worden) maakt archeologisch onderzoek lastig, maar zeker niet onmogelijk.

3.2. Globaal archeologisch overzicht

In bijlage III is een tijdbalk met archeologische periodes opgenomen.

Het gebied van het Pact wordt al ruim 5000 jaar bewoond. Op basis van archeologische vondsten van Neolithisch aardewerk, vuurstenen werktuigen, botten, sporen van woningen en akkersporen is het duidelijk dat er in de Steentijd al mensen in het gebied leefden. Er zijn opvallend veel vindplaatsen uit deze periode aangetroffen onder andere op Raaphorst in Wassenaar, in de wijk Boschgeest in Voorschoten en recent tijdens de opgravingen op Forum Hadriani in Leidschendam-Voorburg. Het gaat in veel gevallen om de zogenaamde Vlaardingen cultuur. Uit de periode daarna, de Bronstijd, is ten opzichte van latere archeologische perioden relatief weinig bekend. Sporen uit deze periode bevinden zich vooral op de strandwallen. Vondsten uit de Bronstijd zijn onder andere gedaan op de Waalsdorpervlakte. Hier zijn aardewerk met stafbandversiering en fragmenten van vuurstenen sikkels gevonden. Binnen de begrenzing van het archeologisch monument Forum Hadriani werden enkele scherven en een bronzen speerpunt gevonden. Archeologische sporen uit de Bronstijd, die ook daadwerkelijk wijzen op bewoning, werden gedaan op De Donk in Voorschoten en in het Park Leeuwensteijn en aan het Westeinde in Leidschendam-Voorburg. Een unieke Bronstijdvondst werd gedaan in Wassenaar (Weteringpark). Hier werd het graf ontdekt met de overblijfselen van twaalf op gewelddadige wijze om het leven gekomen mannen, vrouwen en kinderen. Andere bijzondere archeologische relictten uit deze periode zijn de veenpaden, zoals recent gevonden in de Voorschotense Krimwijk II. Deze

Afb. Archeologisch onderzoek naar de veenpaden in Voorschoten (foto gemeente Voorschoten)

paden maakten deel uit van de prehistorische infrastructuur. Ze liepen veelal vanaf de strandwallen richting een kreekarm van de Rijn (de latere Vliet), die toen nog in een open verbinding met de zee stond. Aangenomen wordt dat via deze paden offers werden gebracht. De uitgestrektheid en gaafheid van deze veenpaden en de daarbij behorende archeologische resten zijn uniek voor het kustgebied en West-Europa.

Na de Steentijd en de Bronstijd begint er een periode waarin nieuwe ontwikkelingen hun intrede doen en de bevolkingsdichtheid toeneemt. Waar mensen eerst vooral op de strandwallen woonden, leefden er in de IJzertijd en de Romeinse tijd ook mensen in de venige gebieden tussen de strandwallen. Ten noorden van Maaldrift, op de Hoge Klei aan het Zonneveld en in de Starrenburgerpolder in Voorschoten werden sporen van IJzertijd nederzettingen gevonden. Enkele losse IJzertijdvondsten, die niet direct aan een

nederzetting zijn te koppelen, werden aangetroffen in de duinen bij Berkheide en 'De drie plassen' in Wassenaar. Het toont aan dat ook in deze periode het pachtgebied bewoond werd.

Vanaf het moment dat de Romeinen in circa 12 voor Christus het gebied binnentraden, vestigden de mensen zich vooral op de hogere plekken zoals de strandwallen, de oeverwallen langs rivieren en de duinen. Ook werd plaatselijk gewoond langs kreken in de veengebieden rond Stompwijk. De Romeinse rijksgrens – de Limes – liep vanaf 41 na Christus ten noorden van het gebied, langs de Oude Rijn. Langs deze Limes zijn Romeinse resten aangetroffen van villa's, dorpen, tempels, begraafplaatsen, militaire forten en wachtposten. Na 70 na Christus (na de Bataafse opstand) brak een periode van relatieve rust aan. Tijdens deze bijna twee eeuwen durende periode werd het gebied en haar bewoners geleidelijk geromaniseerd. In Voorburg lag (en ligt onder de grond) de Romeinse stad Forum Hadriani. Samen met

Afb. maquette Forum Hadriani (foto Stichting Forum Hadriani)

Nijmegen was dit de enige stad met stadsrechten in Nederland. Dit Romeinse provinciestedje aan de oostkant van de strandwal ontwikkelde zich vanaf circa 100 na Christus tot het bestuurlijke en administratieve centrum van het stamgebied van de Cananefaten. Aan het einde van de derde eeuw na Christus kwam er een einde aan de groei. Over ontwikkeling en bewoning van de stad in de periode daarna is nog maar weinig bekend. Forum Hadriani lag aan het Kanaal van Corbulo, een deels natuurlijke, deels gegraven waterloop die bij Roomburg en in Leidschendam tijdens recent archeologisch onderzoek werd teruggevonden. Het kanaal verbond de Oude Rijn met de Maasmonding, zodat de Romeinse troepen niet langer over zee hoefden te varen. Kanalen uit de Romeinse periode zijn zeer zeldzaam. Westelijk van het kanaal lag de Romeinse hoofdweg, die ook Forum Hadriani aandeed. In het noorden stopte de weg bij het castellum Leiden-Roomburg.

Afb. neolithische pijlpunt gevonden bij Forum Hadriani (foto Universiteit Amsterdam)

De bewoningsdichtheid nam in het gebied aan het einde van de derde eeuw sterk af. De politieke chaos in de laat-Romeinse tijd, economische instabiliteit, klimaat, uitputting van landbouwgronden, epidemieën of een combinatie van deze factoren zullen daarin hebben meegespeeld. Door een afname in het gebruik van gronden als cultuurgrond, kreeg de natuur de vrije hand en nam in het duin- en strandwallengebied de bebossing toe. Na de Romeinse tijd was er in de vroege Middeleeuwen bovendien sprake van een vernatting van West-Nederland waardoor het veen zich verder uitbreidde en bewoning plaatselijk onmogelijk werd. Alleen de duinen en strandwallen bleven geschikt voor bewoning. Hoewel er weinig archeologische aanwijzingen zijn voor bewoning in deze periode, wordt aangenomen dat het gebied nooit helemaal verlaten is geweest. De aanleg van kleine akkertjes op de strandwallen en Oude Duinen wijst op menselijke aanwezigheid. Dit duingebied is hierdoor een schatkamer, omdat het gebied nog zo onaangetast is.

Meer archeologische sporen zijn aangetroffen uit de Merovingische tijd (tot tweede helft 8e eeuw na Christus). De vindplaatsen uit deze periode bevinden zich opvallend vaak op de plek van de Romeinse nederzettingen. Het duingebied ten zuiden van de Oude Rijn lijkt in deze periode, vooralsnog, echter vrijwel leeg te zijn. Hetgeen ook iets zegt over de huidige archeologische kennis en niet per definitie iets

over de werkelijke bewoning in die tijd. In ieder geval zijn bij recent onderzoek in 2008 in het centrum van Wassenaar (Plein) scherven en nederzettingssporen gevonden uit deze periode. Ook uit de Karolingische tijd zijn uit het duingebied ten zuiden van de Oude Rijn relatief weinig archeologische vondsten bekend. Maar ook voor deze periode mag echter worden aangenomen dat er sprake is van een lacune in het onderzoek, wat deze vondsten extra bijzonder maakt.

Rond het jaar 1000 begonnen de grootschalige ontginningen van de strandwallen en later ook van de venige gebieden ten oosten daarvan. Op initiatief van de Hollandse graven werden de moerasgebieden ontgonnen. Dat voor hun komst zich al verspreid over het gebied diverse kernen met meerdere boerenhoeves hadden ontwikkeld, blijkt onder meer uit goederenlijsten van de Utrechtse St. Maartenskerk (Domkerk), die dateren uit het eind van de 9de eeuw. Deze schriftelijke bronnen bewijzen het bestaan van onder meer Hilnere (Hillenaar), Ter Lippinge (Ter Lips), Uuatdinchem (Ter Wadding), Fore (Veur), Foreburg (Voorburg), en Forschate (Voorschoten). Andere bronnen uit die tijd maken melding van Oostdorp, Rijksdorp, Kievietsdorp en Boomgaarde.

Nadat de kerstening eind 7de/begin 8de eeuw op gang was gekomen, verschenen er ook kerken in het landschap, die zorgde voor een bescheiden groei van de dorpskernen. Aanvankelijk waren de kerken van hout. Vanaf eind 10de eeuw werd tufsteen gebruikt en vanaf de 12de eeuw baksteen (Wassenaar, Voorschoten). Vooral de langs doorgaande wegen gelegen kernen kwamen tot bloei. De

Afb. Boerderijen werden op de rand van strandwallen gesticht, op de overgang van zand naar veen, Wassenaar. (foto R. van Norel)

vorm van de strandwal was daarbij bepalend voor de ontwikkeling van het dorp. Hierdoor kreeg Voorschoten zijn langgerekte marktplein en Wassenaar een meer compact plein waarop diverse wegen uitkwamen. De ontwikkeling van bebouwing langs doorgaande wegen zorgde in de loop van de Middeleeuwen voor een verdere verdichting. Als ontmoetings- en handelsplek verschenen er naast boerderijen ook andere bedrijvigheid (herberg, waag, smid enz.). Dit verklaart de concentratie van bebouwing in Voorburg, Wassenaar en Voorschoten. Leidschendam kwam tot bloei door de aanwezigheid een overslagplaats en dam in de Vliet. Rondom de dam die hier vanaf de Middeleeuwen heeft gelegen, ontwikkelde zich bedrijvigheid. In Leidschendam werd een stenen kerk gebouwd die onder toezicht van de St. Laurentius in Voorschoten stond. Kort na 1200 ontstonden nieuwe ontginningsnederzettingen als Wilsveen en Stompwijk. Daarvan heeft alleen Wilsveen rond de Mariakapel een dorpskern ontwikkeld.

In de 12de en 13de eeuw zorgden zandverstuivingen ervoor dat grote delen van de kuststreek ongeschikt raakten voor bewoning. Door de zandverstuivingen concentreerde de bewoning zich op de meest oostelijke strandwallen en de Oude Duinen en raakte de hele binnenduinstrook dicht bevolkt. Dit blijkt uit onder andere de concentratie van laatmiddeleeuwse vondsten op de strandwal bij Voorschoten. Berkhey is een 14de eeuws dorp dat door zandverstuivingen in de 16de eeuw weer is verdwenen.

De graven van Holland, die sinds het eind van de 9de eeuw aan de machten kwamen namen voor het bestuur het leenstel over. Hierdoor zouden eeuwenlang de leenmannen een belangrijk stempel drukken op de verdere ontwikkeling van het gebied. Een belangrijke herinnering aan deze periode is een

'mottekasteel' van de heren van Wassenaer dat rond 1000 ter plaatse van het huidige Burchtplein heeft gestaan. Vanaf de 12de/13de eeuw bouwde de adel hun donjons en kastelen als Het Loo, Santhorst, Raaphorst, Rosenberg, De Werve, Ter Horst en het nog bestaande Duivenvoorde. Andere belangrijke kastelen die erbij kwamen waren Zuidwijk, Eikenhorst, Raaphorst, Persijn, Groot Haesebroek, Ter Weer, Leeuwensteijn, Ter Lips en Roucoop. In de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd kwamen daar indrukwekkende buitenplaatsen bij, die het

pactgebied tot een unieke Landgoederenzone hebben gemaakt. Verschillende, zoals De Horsten, Hofwijk, Middenburg, Rust en Vreugd, Vreugd en Rust, Bijdorp, Clingendaal, Berbice en De Paauw, zijn er nog; andere als Langenhorst, Oostbosch, Vredenhoef, Haagwijk, Vreeburg, Backershagen, Rijksdorp, Duinrell, Adegeest, Noorthey en Rusthof zijn geheel of gedeeltelijk verdwenen, maar hebben wel hun sporen nagelaten. Deels nog onder de grond, maar vaak ook in de vorm van nog herkenbare structuren, parkaanleg of bebouwing, zoals een boerderij of rentmeesterswoning.

Afb. Kasteel van Duivenvoorde op een kaart uit 1587 (detail tapisserie van Joost Jansz. Lanckaert, website mathieu.leidenweb.nl)

3.3. Versterking relatie tussen de ruimtelijke ontwikkeling en de archeologie

De kern van de herziene Monumentenwet is dat gemeenten de zorg voor het archeologisch erfgoed via het bestemmingsplan in de ruimtelijke ordening moeten gaan verankeren. Om dat verantwoord te kunnen doen, zijn een archeologiebeleid en een beleidskaart nodig. Het bereik van het archeologiebeleid en de bijbehorende instrumenten dienen daarbij formeel per gemeente te worden vastgesteld door de raad en bestuurlijk te worden uitgedragen. Dat kan onder andere met een erfgoedverordening (geïntegreerde monumenten- en archeologieverordening). De Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) heeft hier een model voor opgesteld.

In de erfgoedverordening kunnen onder andere worden behandeld:

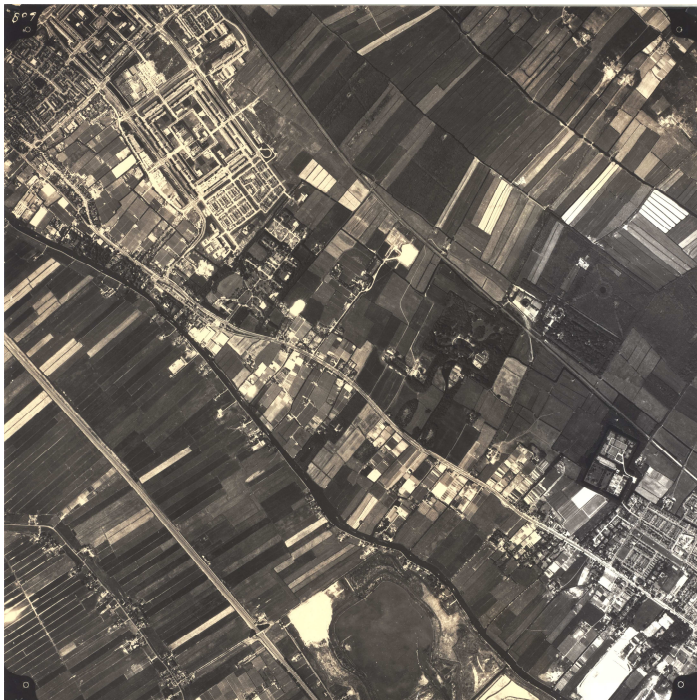
1. Relaties met andere procedures en vergunningen op het gebied van de ruimtelijke ordening: bijvoorbeeld structuurvisies en bestemmingsplannen;
2. De status van de gemeentelijke archeologische beleidskaart;
3. Archeologische eisen ten aanzien van aanleg-, sloop- en bouwvergunningen (op welke plaatsen

binnen het gemeentelijk grondgebied en voor welke activiteiten gelden deze en het ontwikkelen van een loketfunctie in combinatie met de procedures voor bouw- en sloopvergunning en milieusaneringen, omgevingsvergunning);

4. Stimulerings- en subsidiemaatregelen.

Daarnaast dient rekening gehouden te worden met het Rijksproject 'Modernisering van de Monumentenzorg' (MoMo) dat in 2008 is gestart. Het streven van het Rijk is om tot een integraal erfgoedbeleid te komen dat meer en herkenbaarder in de ruimtelijke ordening wordt verankerd. Archeologisch- en bouwhistorisch onderzoek kan bijvoorbeeld in veel gevallen beter gezamenlijk worden uitgevoerd.

Of voor een bouwterrein, dat binnen een archeologisch verwachtingsvol, dan wel waardevol gebied ligt, een ontheffing noodzakelijk is, hangt onder andere af van de oppervlakte van het bouwproject. In de Monumentenwet is vastgelegd dat de grens van de vrijstellingsnorm op 100 vierkante meter ligt. Gemeenten kunnen op basis van onderzoek en een eigen archeologische beleidskaart de grens van de vrijstelling voor archeologisch onderzoek naar beneden of boven bijstellen. Voor (historische) binnensteden, dorpskernen en AMK-terreinen kan het zinvol zijn voor een kleiner oppervlak te kiezen. De pactgemeenten stellen oppervlak tussen de nul en dertig vierkante meter voor. De archeologische informatie concentreert zich hier doorgaans op een relatief klein oppervlak. Het Rijk biedt aan gemeenten daarom de mogelijkheid om gebieden aan te wijzen, waarop de archeologische maatregelen van toepassing zijn. Die gebieden kunnen dan planologisch worden beschermd via het bestemmingsplan. Voor ruimtelijke ordeningsprojecten binnen de bebouwde kom kan het bovendien nuttig zijn voor ingrepen, waar geen bouwvergunning voor noodzakelijk is, een meldingsplicht in te stellen. Deze kan worden opgenomen in een gemeentelijke erfgoedverordening.

Afb. Luchtfoto Leidschendam - Voorschoten ca. 1975

Belangrijk is dat alle maatregelen met betrekking tot de archeologie worden vertaald naar het bestemmingsplan (model bestemmingsplanvoorschriften bijlage 4) of worden vastgelegd in een zogenaamd 'paraplubestemmingsplan'.

3.4. Archeologische Monumentenzorg en de beleidscyclus

Het archeologietraject voor ruimtelijke ontwikkelingsprojecten of sloop en daarmee het beheer van het archeologisch bodemarchief kan in een aantal stappen worden doorlopen. Elke stap eindigt met de afweging of voldoende informatie is verzameld om een gefundeerde beslissing omtrent een vervolgstap te zetten.

Het is de taak van de gemeenten om dit proces zo vroeg mogelijk in de planvormingsfase te starten en het daarna te bewaken en consequent toe te passen. Binnen het ruimtelijke ordeningsproces van grotere publieke en private uitvoeringsprojecten kan het beste binnen een gemeentelijke afdeling Ruimtelijke Ontwikkeling of een vergelijkbare beleidsafdeling een werkprotocol worden opgesteld. Een belangrijke stap hierin is om al tijdens het ontwikkelen van een gebiedsvisie of ontwerpbestemmingsplan de archeologische beleidskaart te raadplegen. Via deze beleidskaart krijgen alle betrokken partijen een snel en duidelijk inzicht in de vraag waar archeologie al dan niet een rol gaat spelen. Het beleidsuitgangspunt hierbij is om het behoud van archeologische waarden en daarmee een deel van de lokale geschiedenis zoveel mogelijk te realiseren door deze van begin af aan onderdeel te maken van de ontwerpopgave.

Belangrijk is dat al in het voortraject bij het ontwikkelen van een gebiedsvisie en/of ontwerpbestemmingsplan rekening wordt gehouden met de door de gemeente waardevol gevonden archeologische waarden, zoals die op de beleidskaart staan weergegeven. Dat is het moment om de planologische bescherming van archeologische waarden een juridische basis te geven.

3.5. Beleidscyclus

De eerste stap is het inventariseren en waarderen. Een duidelijk, transparant en controleerbaar beheer van het archeologisch erfgoed begint met een actuele inventarisatie van alle bekende archeologische data uit de regio. Momenteel is pas een klein deel van het bodemarchief van de pactgemeenten in kaart gebracht en een archeologische inventarisatie van het gehele grondgebied is op korte termijn onhaalbaar. De inventarisatiewerkzaamheden ofwel de archeologische vooronderzoeken dienen zich daarom de komende jaren specifiek te richten op die locaties waar nieuwbouw en andere ruimtelijke inrichtingsprojecten gaan plaatsvinden. In de praktijk betekent dit dat archeologisch vooronderzoek zich concentreert rond het opstellen van ontwikkelings- en inrichtingsplannen en het opstellen en wijzigen van bestemmingsplannen. Archeologisch vooronderzoek kan binnen de pactgemeenten bestaan uit een archeologische quick scan, een bureauonderzoek, een booronderzoek, geofysisch onderzoek en een proefsleuven onderzoek. De keuze van de methode van het archeologisch vooronderzoek, of een combinatie ervan, is onder andere afhankelijk van de locatie, het huidige grondgebruik, de verwachte archeologische waarden en de toekomstige inrichting. De onderzoekswerkzaamheden worden in de pactgemeenten, conform de wetgeving, uitgevoerd door daarvoor bevoegde archeologische onderzoeksinstanties. Onderzoek vindt altijd plaats conform de meest actuele versie van de KNA en een vooraf opgesteld en door de gemeente goedgekeurd programma van eisen. Indien tijdens archeologisch vooronderzoek archeologische vindplaatsen worden opgespoord, dan dienen deze conform de geldende criteria uit de KNA gewaardeerd te worden. Als archeologische vindplaatsen behoudenswaardig blijken te zijn, dienen deze in principe bij de verdere planvorming waar mogelijk ontzien te worden. Indien dit niet haalbaar is, kan gekeken worden of de archeologische resten geïntegreerd kunnen worden in het ontwerp. Als dat niet mogelijk is, dienen de archeologische resten opgegraven te worden. Voor de voortgang van het ruimtelijke ordeningsproces is het belangrijk dat de locatie van behoudenswaardige archeologische vindplaatsen zo vroeg mogelijk bekend is bij alle betrokken partijen. Onaangename verrassingen kunnen op die manier worden uitgesloten.

Een tweede stap is het selecteren. In de pactgemeenten is sprake van grote gebieden met een hoge archeologische verwachting en een relatief groot aantal bekende archeologische vindplaatsen. Daarnaast

is er sprake van een grote druk op de ruimte. Het zal daarom niet altijd mogelijk zijn om de doelstelling van behoud in situ te realiseren. Het gemeentebestuur dient tussen de archeologische en andere maatschappelijke belangen een verantwoorde afweging te maken. De gemeenten kunnen aangeven welke archeologische vindplaatsen dienen te worden behouden door inpassing en welke door middel van opgravingen. Inpassing kan bijvoorbeeld plaatsvinden door aanpassing van het stedenbouwkundig plan of het ontwerp. Daarnaast kan de gemeente ook, beargumenteerd, aangeven welke er mogen worden opgegeven. Zolang een goed inzicht in de aard van het gehele bodemarchief op het Duin, Horst en Weidegebied ontbreekt, zal het te voeren selectiebeleid gebruik dienen te maken van voortschrijdend inzicht. De werkwijze en keuzes moeten beantwoorden aan de doelstelling duidelijkheid en openheid, maar mag niet uitmonden in een permanente te strikte toepassing van vastgestelde regels. Regelmatige evaluatie én actualisering (bijvoorbeeld tweejaarlijks) van zowel de uitgangspunten, de beleidskaart als de toepassing ervan zal de kwaliteit van het archeologiebeleid ten goede komen. Het selectiebeleid kan en mag niet strijdig zijn met het landelijke en provinciale archeologische selectiebeleid.

De derde stap betreft de uitvoering van een archeologische opgraving. Het uitvoeren van een archeologische opgraving vraagt om specifieke deskundigheid, die de pactgemeenten, bij het vaststellen van de nota, niet zelf in huis hebben. Opgravingen worden derhalve door externe onderzoeksinstanties uitgevoerd.

De inzet van de gemeenten richt zich in fase vooral op:

1. het (laten) opstellen van programma's van eisen voor het archeologisch onderzoek;
2. het toezicht houden op de uitvoering van archeologisch onderzoek;
3. het verzorgen van publieksvoorlichting en educatieve activiteiten;
4. het beheren en actualiseren van de gemeentelijke archeologische beleidskaart;
5. het melden van toevalsvondsten bij de RACM;
6. het voeren van projectmanagement over grotere opgravingen en het organiseren van een projectmatige aanpak.

De vierde stap is de registratie van archeologische informatie. Door het geplande en nog te verwachten grote aantal bodemingrepen binnen de grenzen van het Duin, Horst en Weidegebied en de daaruit voortkomende archeologische werkzaamheden zal in de komende jaren veel nieuwe archeologische informatie worden verzameld. Voor het actualiseren van het archeologiebeleid is het essentieel dat deze nieuwe informatie regelmatig wordt verwerkt in de kenmerken- en beleidskaart en dat deze wordt opgenomen in het landelijke archeologische informatiesysteem (ARCHIS).

De vijfde stap is de nieuwe kennis (bijvoorbeeld vierjaarlijks) te evalueren en in te zetten bij de eerste stap. Met het doorlopen van het beschreven proces zal veel informatie worden verkregen. Deze informatie dient te worden omgezet in nieuwe kennis en nieuwe inzichten over het eigen archeologisch erfgoed en geschiedenis. Dit draagt bij aan duidelijkere en gefundeerde uitgangspunten tijdens de eerste twee stappen.

3.5.1. Vergunningverlening

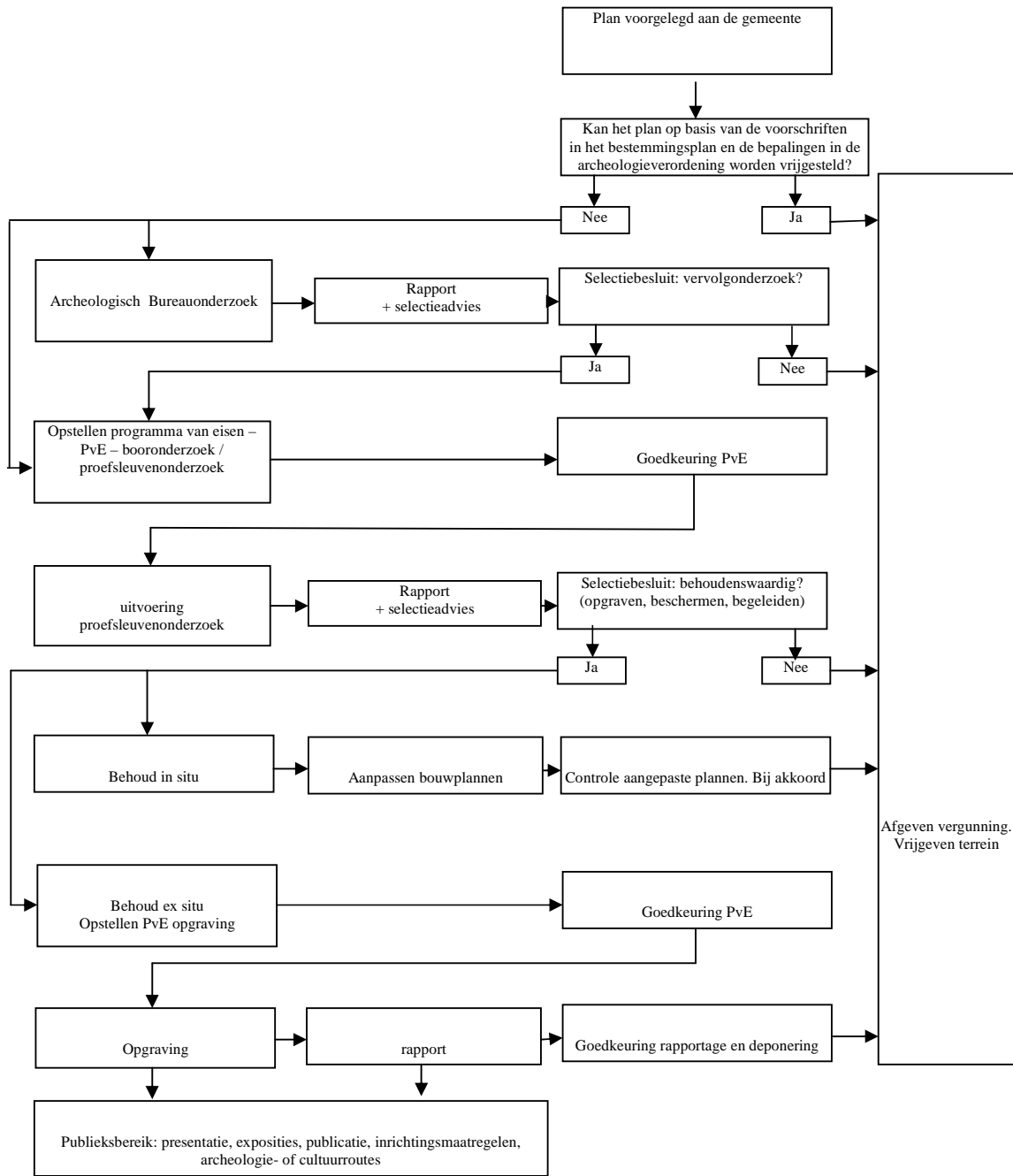
Het stappenplan is tevens de basis voor de procedure die gevolgd moet worden om tot een vergunning

voor sloop, bouw of afgraving te komen. De meeste onderdelen van het stappenplan kunnen worden ondergebracht in de gangbare fasering van de grotere ruimtelijke ordeningsprojecten zoals deze normaliter binnen een gemeentelijke organisatie worden gehanteerd. Binnen de gemeentelijke organisatie zal hiervoor wel een werkprocedure ontwikkeld dienen te worden.

3.5.2. Financiering beleidscyclus

Bij de financiering van archeologische monumentenzorg dient onderscheid te worden gemaakt tussen de algemene kosten van het gemeentelijke beleid en de projectgebonden uitvoeringskosten. De eerste worden gezien als bestuurslasten, noodzakelijk voor het nakomen van de gemeentelijke taak. De projectgebonden uitvoeringskosten zijn de kosten van het archeologisch proces dat komt tot het behoud van archeologische waarden en/of tot een afweging van belangen. Deze laatste kosten zijn in vrijwel alle gevallen direct te koppelen aan concrete bouw- of inrichtingsprojecten. Met de herziene Monumentenwet is het 'verstoorder betaalt' principe geïntroduceerd en dient de initiatiefnemer de kosten voor het archeologietraject voor zijn rekening te nemen en te betrekken bij de totale projectkosten. Een andere verandering is dat de overheid noodzakelijke archeologische werkzaamheden in private projecten ook niet zelf meer hoeft te organiseren, maar dit aan de initiatiefnemer kan opdragen. De gemeenten stellen wel de randvoorwaarden op waarbinnen die werkzaamheden dienen plaats te vinden (Programma van Eisen, aanvullende kwaliteitseisen). Dit kan onder andere door een senior archeoloog aan te stellen of tijdelijk in te huren. Hierdoor krijgt de gemeente een centrale regisserende en controlerende rol binnen alle archeologietrajecten.

3.5.3. Schematische weergave van de relatie beleidscyclus - vergunningverlening

3.6. Praktische invulling van archeologisch onderzoek

3.6.1. Archeologische werkzaamheden

De pactgemeenten zullen op drie niveaus bij het archeologietraject betrokken zijn: in de voorwaardelijke sfeer bij het verlenen van de sloop-, bouw- of aanlegvergunning; via de regiefunctie en via de sturing en coördinatie van informatie.

1. Vergunningverlening: De gemeenten dienen te beoordelen of en in hoeverre archeologische werkzaamheden of andere maatregelen dienen te worden genomen bij vergunningplichtige, bodemversturende werkzaamheden. De gemeente zal de voorwaarden waaraan moet worden voldaan vastleggen in het bestemmingsplan en/of archeologieverordening en aan de vergunningaanvrager opdragen. Het eerste toetsingskader hierbij zijn het bestemmingsplan en de beleidsregels uit het archeologiebeleid. Tijdens de uitvoering van het onderzoek zal de gemeente toezicht houden en na afsluiting van de werkzaamheden het resultaat beoordelen.

2. Regiefunctie: Als de gemeente zelf initiatiefnemer is van bodemversturende activiteiten in een gebied met een archeologische verwachting of op een archeologisch monument en er nader archeologisch onderzoek noodzakelijk is, dient de gemeente deze archeologische werkzaamheden uit te besteden. De uitbesteding van archeologische werkzaamheden dient plaats te vinden op basis van de KNA en een door een senior archeoloog geaccordeerd programma van eisen. Hierin dienen organisatorische, zakelijke en inhoudelijke eisen duidelijk te zijn omschreven. Gedurende het gehele archeologietraject dient toezicht te worden gehouden op de uitvoering en dienen de werkzaamheden te worden geëvalueerd. Ook moeten de gemeenten sturen op inbreng van lokale deskundigheid in de vorm van amateurarcheologen.

De Pactgemeenten beschikken, ten tijde van het vaststellen van deze nota, niet over eigen professionele archeologen dan wel adviseurs archeologie. Zij doen in voorkomende gevallen een beroep op externe deskundigen.

Afb. Zetten van een boorstaat

3. Coördinatie van informatievoorziening: Alle relevante informatie uit archeologische projecten dient beschikbaar te komen voor de doorontwikkeling van het archeologiebeleid van het Duin, Horst en Weidegebied en in bredere zin van de hele regio, voor presentatie en publicatie en voor activiteiten op het gebied van publieksbereik. Hierbij is het belangrijk dat informatie over het eigen archeologische erfgoed niet 'versnipperd'. De gemeenten zouden hierin daarom een actieve rol dienen te vervullen. Hierbij speelt het programma van eisen, dat voorafgaand aan elk archeologisch onderzoek opgesteld dient te worden, een belangrijke rol. Daarin dienen de gemeenten vast te (laten) leggen hoe het toezicht geregeld is en hoe de overdracht van documentatie en vondstmateriaal aan het provinciale depot en de gemeenten plaats moet vinden. Uiteindelijk moet alle nieuwe informatie in het landelijke archeologische informatiesysteem terecht komen en kan deze onder andere

gebruikt worden voor het actualiseren van de kenmerken-en beleidskaart.

3.6.2. Uitbesteding van archeologisch onderzoek

Eén van de gevolgen van de introductie van het 'verstoorder betaalt' principe en liberalisering van de markt voor archeologische werkzaamheden in het afgelopen decennium is, dat initiatiefnemers / verstoorders en dus de opdrachtgevers en de betalers van archeologisch onderzoek het recht hebben de eigen uitvoerder van het onderzoek te kiezen. De gemeenten zullen er op moeten toezien dat al het archeologisch onderzoek op haar grondgebied conform een goedgekeurd programma van eisen en de KNA en daartoe bevoegde organisaties en personen wordt uitgevoerd.

3.7. Flankerende regelgeving

Archeologische grondwerkzaamheden zonder opgravingsvergunning zijn bij wet verboden en kunnen onherstelbare schade aan het archeologisch erfgoed toebrengen. Dat geldt ook voor illegale opgravingen door schatgravers en speurders met een metaaldetector op plaatsen waar geen toestemming is voor archeologisch onderzoek. Archeologische vondsten verdwijnen dan meestal ongezien in een illegaal handelscircuit of worden verstoord, waardoor een goede wetenschappelijk interpretatie moeilijk of onmogelijk wordt. Hierdoor leveren zij geen enkele bijdrage aan de kennis van de geschiedenis van de regio. Illegale gravers en speurders met een metaaldetector veroorzaken daarnaast nogal eens overlast en schade bij grondeigenaars, bouwers en archeologische onderzoeksbureaus tijdens regulier archeologisch onderzoek. Voorgesteld wordt via de monumentenverordening en de Algemene Plaatselijke Verordening een verbod op het gebruik van metaaldetectoren op te nemen voor alle Rijks- en gemeentelijke archeologische monumenten en gebieden met een hoge archeologische verwachting, dan wel hoge of zeer hoge waarde binnen de grenzen van de gemeenten Wassenaar, Voorschoten en Leidschendam-Voorburg. De gemeente Leidschendam-Voorburg heeft voor Forum Hadriani inmiddels een dergelijk verbod ingesteld. Ook heeft deze gemeente in de bouwverordening een detectorverbod opgenomen.

De gemeenten zijn toezichthouder op de naleving van de wet- en regelgeving en de bepalingen uit het bestemmingsplan. De gemeente treedt derhalve op als handhaver als de bepalingen niet worden nageleefd. De gemeenten dienen hiervoor een handhavingsbeleid te formuleren. In de praktijk zullen toezichthouders, zoals de gemeentelijke inspecteurs voor bouw- en woningtoezicht en politie, gevraagd worden hierop toe te zien. Zij zullen hierover door de medewerkers archeologie en monumenten van de pactgemeenten tijdig en duidelijke geïnformeerd moeten worden.

4. Archeologische informatievoorziening

4.1. Archeologisch informatiesysteem en beleidskaart

Voor de pactgemeenten is het van belang om een zo volledig mogelijk en actueel overzicht van de samenstelling van het eigen archeologisch erfgoed te hebben. Deze informatie zal systematisch worden geordend in een digitaal informatiesysteem en vertaald naar een archeologische beleidskaart. Hierop is de belangrijkste archeologische informatie ten behoeve van het ruimtelijk beleid samengevat. Deze informatie is tevens van belang in het kader van de wet Publiekrechtelijke Beperkingen (PUBER)

Het archeologische informatiesysteem van het Duin, Horst en Weidegebied bestaat feitelijk uit twee delen. Deel 1: een archeologisch informatiesysteem en deel 2: een archeologische beleidskaart.

4.1.1. Archeologisch informatiesysteem

In dit GISsysteem is opgenomen voor welke terreinen archeologische informatie beschikbaar is en waar deze ontbreekt. Daarnaast bevat het de geologische en geomorfologische informatie. Het informatiesysteem is de onderlegger (de argumentatie) van de archeologische beleidskaart. Omdat elke gemeente tot nu toe met een eigen informatie- of kaartensysteem werkt, is nog niet vastgesteld aan welke technische eisen dit systeem moet voldoen en door wie het beheerd en onderhouden gaat worden. Leidschendam-Voorburg werkt met MapInfo/Flexiweb en Wassenaar gebruikt Flexiweb.

De doelgroep van het informatiesysteem zijn de deskundige medewerkers archeologie en monumenten van de pactgemeenten.

In het archeologische informatiesysteem worden alle tot dan toe beschikbare archeologische en in bredere zin cultuurhistorische gegevens opgenomen. Dit zijn:

2. geologische en geomorfologische legenda-eenheden;
3. alle in ARCHIS bekende archeologische waarnemingen en vondstmeldingen;
4. alle bekende archeologische vondsten van amateurarcheologen (in 99% van de gevallen reeds in ARCHIS opgenomen);
5. archeologische Rijksmonumenten;
6. terreinen van hoge en zeer hoge archeologische waarde;
7. bekende bodemverstoringen;
8. bodemkundige en hydrologische informatie;
9. bebouwde Rijks-, provinciale en gemeentelijke monumenten;
10. beschermde stads- en dorpsgezichten;
11. Monumenten Inventarisatie Project – panden\cultuurhistorisch belangwekkende informatie zoals o.a. cultuurhistorische verkenningen;
12. historische structuren (paden, wegen, dijken, etc.).

Met het oog op een toekomstig integraal erfgoedbeleid is het aan te bevelen het informatiesysteem zo in te richten dat er in de toekomst eenvoudig meer archeologische, cultuurlandschappelijke en bouwhistorische informatie aan toe kan worden gevoegd.

4.1.2. Archeologische beleidskaart

De archeologische beleidskaart, toont globaal de archeologische verwachting en de daarbij horende vastgestelde archeologische beleidsregels. Op deze kaart staat aangegeven welke eventuele beperkende maatregelen van toepassing zijn en welke vervolgstappen bij bodemingrepen verplicht zijn. De kaart is mede richtinggevend bij ontwikkeling van nieuwe ruimtelijke plannen. De verschillende gebieden van de beleidskaart met de bijbehorende beleidsregels kunnen vervolgens ook worden opgenomen in de gemeentelijke structuur- en bestemmingsplannen. Bij het vaststellen van de beleidsregels is naast archeologisch inhoudelijk ook gekeken naar bestaande regels op andere beleidsterreinen. Geprobeerd is onder andere bij het vaststellen van de ondergrenzen voor onderzoek hierbij aan te sluiten.

De beleidskaart zou voor iedereen beschikbaar moeten zijn. Specifieke doelgroepen zijn: gemeentelijke medewerkers ruimtelijke ordening, planologie en stedenbouw, natuurontwikkelaars, projectontwikkelaars, ingenieursbureau's, stedenbouwkundig adviseurs, planologen, ontwerpers van openbare ruimte, waterschappen, grondeigenaren en plantoetsers.

Op de archeologische beleidskaart zijn, naast de topografie, 10 soorten gebieden met bijbehorende beleidsregels te onderscheiden. Te weten:

1. Beschermd archeologische Rijksmonumenten. Ruimtelijke ontwikkelingen worden altijd afgewogen tegen het monumentenzorg belang, maar zijn hier in principe niet toegestaan. Een verzoek hiertoe dient aan de Minister te worden gedaan.

2. Terreinen van hoge en zeer hoge archeologische waarde. Dit zijn terreinen, die door de pactgemeenten als archeologisch (zeer) waardevol en behoudenswaardig zijn aangewezen. De terreinen die hiervoor in aanmerking komen zijn de gebieden die op de CHS Zuid-Holland met een hoge en zeer hoge waarde zijn weergegeven en/of die door de gemeenten als waardevol worden aangemerkt.

Ruimtelijke ontwikkelingen worden altijd afgewogen tegen het monumentenzorg belang, maar zijn hier in principe niet toegestaan. Een verzoek hiertoe dient aan het college van Burgemeester en Wethouders te worden gedaan. Omdat het bij deze terreinen altijd 'maatwerk' betreft wordt pas op basis van een archeologisch bureauonderzoek over het vervolgtraject besloten.

3. Historische kernen en bewoningsplaatsen. Bij graafwerkzaamheden met een oppervlak > 10 m² kan er, voordat er gestart wordt met een bureau- en/of veldonderzoek conform de KNA, in eerste instantie een archeologische quick scan worden uitgevoerd waarbij gelet dient te worden op de mate van verstoring t.o.v. de archeologische waarde. Bij lichte verstoring (bijvoorbeeld paaltjes voor een serre) hoeft er geen onderzoek plaats te vinden. Bij graafwerkzaamheden wel. Denk dan aan archeologische begeleiding of een proefsleuvenonderzoek.

4. Hoge verwachting voor de periode Neolithicum t/m Nieuwe tijd: Duinen. Voorafgaand aan bodemingrepen en/of plannen met een oppervlak > 30 m² en dieper dan 30 cm beneden het maaiveld dienen een archeologisch bureauonderzoek conform de KNA en enkele representatieve controleboringen naar de bodemgesteldheid van het plangebied te worden uitgevoerd. Ten behoeve van het bureauonderzoek dient tevens het bouwarchief te worden geraadpleegd. Bij het vaststellen van het oppervlak dient steeds uitgegaan te worden van het kadastrale perceel waarop de werkzaamheden mogelijk worden gemaakt. In plaats van het zetten van controle boringen naar de bodemgesteldheid mogen, indien voorhanden en diep genoeg gezet, ook de boorstaten van een verkennend bodemonderzoek t.b.v. milieu en/of grondwater gebruikt worden. Indien uit het bureauonderzoek blijkt

dat het gebied een hoge verwachting heeft en uit de boringen een intacte bodem naar voren komt, dan volgt, indien de voorgenomen bodemingreep de archeologische laag kan verstoren, direct een proefsleuvenonderzoek of archeologische begeleiding.

5. Hoge verwachting voor de periode Neolithicum t/m Nieuwe tijd: Hollandveen op zand en rivierklei. Voorafgaand aan bodemingrepen en/of plannen met een oppervlak > 30 m² en dieper dan 30 cm beneden het maaiveld dienen een archeologisch bureauonderzoek conform de KNA en enkele controleboringen naar de bodemgesteldheid van het plangebied te worden uitgevoerd. Ten behoeve van het bureauonderzoek dient tevens het bouwarchief te worden geraadpleegd. Bij het vaststellen van het oppervlak dient steeds uitgegaan te worden van het kadastrale perceel waarop de werkzaamheden mogelijk worden gemaakt. In plaats van het zetten van controle boringen naar de bodemgesteldheid mogen, indien voorhanden en diep genoeg gezet, ook de boorstaten van een verkennend bodemonderzoek t.b.v. milieu en/of grondwater gebruikt worden. Indien uit het bureauonderzoek blijkt dat het gebied een hoge verwachting heeft en uit de boringen een intacte bodem naar voren komt, dan volgt direct een proefsleuvenonderzoek of archeologische begeleiding.

6. Lage archeologische verwachting: Hollandveen op klei. Bij grootschalige nieuwe ontwikkelingen met een oppervlak > 1000 m² en dieper dan 1 meter beneden het maaiveld dient een archeologisch bureauonderzoek conform KNA en enkele controleboringen naar de bodemgesteldheid van het plangebied te worden uitgevoerd. Hiervoor mogen, indien voorhanden en diep genoeg gezet, ook de boorstaten van een verkennend bodemonderzoek t.b.v. milieu en/of grondwater gebruikt worden.

7. Hoge archeologische verwachting: lintbebouwing 16e – 17e eeuw en locaties historische bebouwing. Bij (ondergrondse) sloop van de bestaande woning en/of nieuwbouw met een oppervlak > 30m² dient een archeologisch bureauonderzoek, bij voorkeur in combinatie met een bouwhistorisch onderzoek, conform KNA te worden uitgevoerd. Hierbij dient tevens het bouwarchief te worden geraadpleegd. Indien uit het bureauonderzoek blijkt er inderdaad kans is op het aantreffen van archeologische sporen dient er archeologische begeleiding plaats te vinden.

8. Lage archeologische verwachting: klei, ontveent of afgraving. Omdat verspreidt door het gebied in de ondergrond nog wel donken kunnen voorkomen dient bij grootschalige nieuwe ontwikkelingen met een oppervlak > 1000 m² en dieper dan 1 meter beneden het maaiveld een archeologisch bureauonderzoek conform KNA en enkele controleboringen naar de bodemgesteldheid van het plangebied te worden uitgevoerd. Hiervoor mogen, indien voorhanden en diep genoeg gezet, ook de boorstaten van een verkennend bodemonderzoek t.b.v. milieu en/of grondwater gebruikt worden.

9. (zee). Hoge archeologische verwachting: gezonken wrakken en strandingen (historische scheepvaartroutes en visserij) en verdrinken nederzettingen. Voorafgaand aan alle werkzaamheden zie de zeebodem aantasten dient een archeologisch bureauonderzoek te worden uitgevoerd. Hierbij dienen in elk geval beschikbare wrakkenkaarten gebruikt te worden. Het bureauonderzoek kan, als daar aanleiding toe is, worden aangevuld met een *remote sensing* onderzoek.

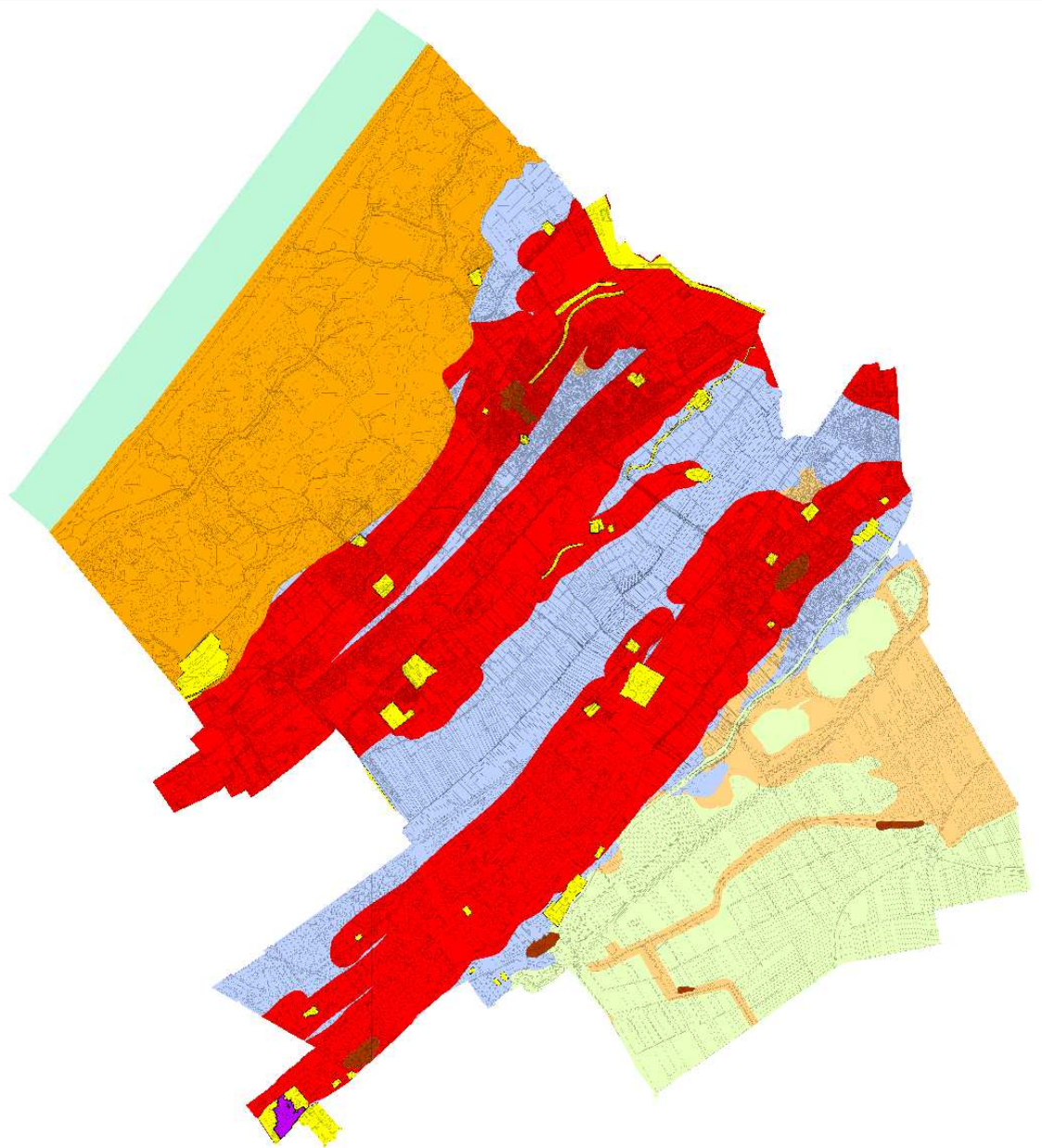
Een uitzondering op de beleidsregels onder punt 7 is wanneer uit het gemeentelijk informatiesysteem of Archis blijkt dat er in het verleden een archeologische waarneming of vondst is gedaan. Dan geldt dat er bij ontwikkelingen binnen een straal van 50 meter van deze vondst of waarneming een archeologisch bureauonderzoek conform KNA, inclusief het zetten van enkele controleboringen naar de bodemgesteldheid van het plangebied uitgevoerd dienen te worden. Hiervoor mogen, indien voorhanden

en diep genoeg gezet, ook de boorstaten van het verkennende bodemonderzoek t.b.v. milieu en/of grondwater gebruikt worden.

Boringen worden in principe alleen gebruikt voor het karteren van de bodemopbouw. Als uit het bureauonderzoek blijkt dat een plangebied een hoge archeologische verwachting heeft en de boringen laten een intact bodemprofiel zien, met een in potentie verwachtingsvolle archeologische bodemlaag. Dan dient er altijd vervolgonderzoek plaats te vinden. Op basis van het ontbreken van archeologische indicatoren in een boring kan een plangebied niet worden afgeschreven.

De criteria voor het aanwijzen van gebieden en het trekken van grenzen op de beleidskaart moeten éénduidig en controleerbaar te zijn. Voor deze eerste versie van de archeologische beleidskaart is de geologische kaart als basis gebruikt. In de toekomst kan hierbij ook gebruik worden gemaakt van bijvoorbeeld historische kaarten en de samenhang van archeologische vondstcomplexen. Daarnaast is het van belang dat de kaarten door de besturen van de drie gemeenten worden geaccordeerd en door de gemeenteraden worden vastgesteld .

De pactgemeenten moeten vanwege de wet PuBer de archeologische beleidskaart via het internet raadpleegbaar te maken. Een regelmatige (minimaal vierjaarlijkse) actualisering is daarbij onmisbaar. Dit is een belangrijke reden om de kaart digitaal te maken. Voor de actualisering dienen een duidelijke planning en werkafspraken te worden gemaakt. Geadviseerd wordt de eerste actualisering eerder dan vier uit te voeren.

Legenda

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- zee

5. Communicatie

Het archeologiebeleid is voor de pactgemeenten geheel nieuw. Dat betekent dat er op alle gebieden gezocht moet gaan worden naar draagvlak binnen de gemeenten. De doelgroepen die de pactgemeenten willen bereiken, zijn zeer breed. Deze nota dient als uitgangspunt en instrument om de verschillende doelgroepen te bereiken. De initiatieven die in de nota worden voorgesteld, zullen in de komende periode nader uitgewerkt worden en uiteindelijk moeten deze leiden tot algemene bekendheid van het bodemarchief.

5.1. Bestuur en ambtelijk apparaat

Zowel voor het bestuur als voor het ambtelijke apparaat is het archeologiebeleid in de pactgemeenten een relatief nieuw fenomeen. De Monumentenwet verplicht gemeenten rekening te houden met archeologie. Dat betekent dat vooral in het voortraject gedacht moet worden aan voorlichting over archeologie naar initiatiefnemers toe. Archeologie komt in de huidige situatie pas laat aan de orde in het ruimtelijke proces.

Bestuurders zullen uitgebreid geïnformeerd worden over de insteek en achtergronden van de nota. In aanloop naar de vaststelling is een informatieavond voor de portefeuillehouders en de alle raadsleden georganiseerd. Tijdens deze avond zijn alle belangrijke gevolgen van de monumentenwet besproken en is een toelichting gegeven op de beleidskeuzes in de nota.

Na de vaststelling van de nota zal er tweejaarlijks een verslag worden gemaakt van de archeologische werkzaamheden in de desbetreffende jaren. In dat verslag zal worden uiteengezet hoe er met archeologie is omgegaan en in welke gevallen dat heeft geleid tot opgravingen en archeologievriendelijk bouwen.

De medewerker belast met archeologie zal in de aanloop tot vaststelling en na de vaststelling van de nota actief contact zoeken met de afdelingen die te maken gaan krijgen met archeologie. Dat zijn alle afdelingen die te maken hebben met ruimtelijke procedures (visies, particuliere ontwikkelingen, bestemmingsplannen, bouw-, sloop- en aanlegvergunningen), de handhavingsafdelingen en de afdelingen belast met gemeentelijke grondwerkzaamheden en eigen ingenieursbureaus. Met deze afdelingen zullen werkafspraken gemaakt worden en zullen toelichtingen op het archeologiebeleid gegeven worden.

5.2. Publiek

Publieksbereik is een zeer belangrijk onderdeel van de archeologische activiteiten in de pactgemeenten. Uit de interesse van de bevolking bij open dagen en rondleidingen tijdens archeologische onderzoeksprojecten blijkt, dat de betrokkenheid van burgers bij de resultaten van archeologisch onderzoek groot is. Archeologie is namelijk interessant, leuk en spannend. Archeologie spreekt sterk tot de verbeelding van jong en oud en versterkt daarmee het historisch bewustzijn en de lokale en nationale identiteit. Voor alle drie de gemeenten is archeologische publieksvoorlichting en educatie daarom zeer waardevol. De gemeenten zullen zich hier, in samenwerking met musea, scholen, amateurarcheologen en andere maatschappelijke partijen, in toenemende mate voor inzetten. Het vertellen van de lokale geschiedenis en het blootleggen van de wortels van de plaatselijke identiteit zijn daarbij de uitgangspunten.

5.2.1. Onderwijs

Afb. Romeinenles in museum Swaensteyn, Voorburg

De jeugd is een belangrijke actor in de toekomstige omgang met het archeologisch bodemarchief. Er is veel te beleven waar het om archeologie en archeologische vondsten gaat. Een belangrijk deel van de geschiedenis en de huidige sociale structuur en stedenbouwkundige ontwikkeling is ontstaan in de oudheid. Door kinderen in het primair en secundair onderwijs op speelse wijze kennis te laten maken met de wetenschap archeologie en de kennis die daaruit voorkomt, ontstaat er een bewustzijn aan de waarde van het cultureel erfgoed.

Aansluitend aan het vaststellen van de nota hebben de pactgemeenten het voornemen om te komen tot een lespakket voor het primair onderwijs. De mogelijkheden voor lespakketten voor het secundair onderwijs zullen in overleg met het directieurenberaadonderzocht moeten worden. De ruimte binnen het onderwijspakket van de middelbare scholen is beperkt, waardoor bij bestaande lesmethodes zal moeten worden aangesloten. De kosten hiervoor zullen eenmalig € 10.000,00 per gemeente bedragen.

Binnen Leidschendam-Voorburg zijn reeds enkele initiatieven waarin archeologie een rol speelt. Het museum Swaensteyn heeft in het cultuurmenu voor basisscholen een Romeinenles. Als onderdeel van de canon van Leidschendam-Voorburg wordt voor de onderbouw van het secundair onderwijs een lesmodule ontwikkeld die ingaat op het Romeinse verleden van de gemeente en Forum Hadriani.

Daarnaast zijn er initiatieven om een junior archeologische werkgroep op te richten. Dit laatste initiatief komt vanuit het onderwijs zelf en gebeurt in samenwerking met de archeologische werkgroep Leidschendam-Voorburg. Binnen de pactgemeenten zal zoveel mogelijk aansluiting gezocht worden op de bestaande lesmodules.

In Wassenaar worden regelmatig rondleidingen gegeven door de Stichting Historisch Centrum. Er is daarnaast in 2008 een initiatief ontwikkeld waarbij door medewerkers van het oud-archief cursussen worden gegeven.

5.2.2. Burgers en geïnteresseerden

Draagvlak bij het grote publiek kan worden bereikt door op verschillende wijzen te communiceren.

Onbekend maakt immers onbemind. Het publieksbereik zal een stappenplan zijn dat zowel op de beleidsnota gericht zal zijn als op 'leuke' activiteiten.

Ten eerste zal er een duidelijke publieksfolder moeten worden samengesteld die helder en eenduidig aangeeft wat de nota en de beleidskaart betekenen en wanneer je ermee te maken krijgt. Deze folder moet onderdeel worden van de vaste informatievoorziening aan initiatiefnemers op het gebied van de ruimtelijke ordening.

Naast de gemeentelijke beleidsregels moeten er ook draagvlak gecreëerd worden met leuke activiteiten die verbeelden waarom we het beleid hebben. Als onderdeel van de presentatie van deze nota zijn voorbereidingen gestart om een tentoonstelling te organiseren die ingaat op de betekenis en de gevolgen van archeologie. Door in beeld te brengen wat er was, hoe het verdween en wat je er nu van ziet, hoopt het Pact burgers te prikkelen en de interesse te wekken.

Om na deze tentoonstelling de aandacht niet te verliezen moet ook verder gedacht worden over een invulling van het publieksbereik. Regelmatige terugkoppeling in de vorm van persberichten, folders, uitgaven e.d. over de resultaten van een opgraving geven burgers een beter beeld van de noodzaak van een archeologiebeleid. Verder zullen de pactgemeenten de archeologische werkgroepen en historische verenigingen stimuleren publieksgerichte activiteiten te organiseren.

Om op regelmatige basis activiteiten te kunnen stimuleren en archeologie onder de aandacht te kunnen blijven brengen is een jaarlijks budget van €5.000,00 per gemeente nodig.

5.3. Rondleidingen tijdens onderzoek

Tijdens opgravingen, zoals recent op Forum Hadriani (Leidschendam-Voorburg) en het Plein (Wassenaar), is er altijd veel belangstelling voor rondleidingen. De pactgemeenten zullen hiermee, binnen eigen aanbestedingstrajecten, rekening houden en particuliere opdrachtgevers zullen hiertoe door de gemeenten gestimuleerd worden.

Afb. Nieuwbouwlocatie De werf, Leidschendam. Locatie Kanaal van Corbulo wordt zichtbaar (Visade)

5.4. Archeologie als inspiratie voor inrichting van de leefomgeving

De pactgemeenten hebben een lange historie. Voor veel mensen heeft de kwaliteit van de leefomgeving iets te maken met historische wortels. Een kenmerk hiervan is dat het vaak gaat om een verhaal verbonden aan een plek of voorwerp. Door het verbeelden van een deel van de geschiedenis in het straatbeeld in de vorm van bijvoorbeeld historische ankerpunten op straat, in een park of in de gevel van een gebouw, gaat het verleden leven en krijgt een 'nieuwe'

plek een stukje historische identiteit. De geschiedenis kan op meerdere manieren worden geconcretiseerd. Denk hierbij aan een ingang van de bibliotheek of een supermarkt, de hal van het gemeentehuis of een schoolkantine.

Aandacht voor de uiteindelijke visualisering van de nieuwe kennis als gevolg van een opgraving dient vooraf aan de planontwikkeling besproken te worden. Een initiatiefnemer kan op die manier in een vroeg stadium rekening houden met de eventuele kosten hiervan in de planontwikkeling.

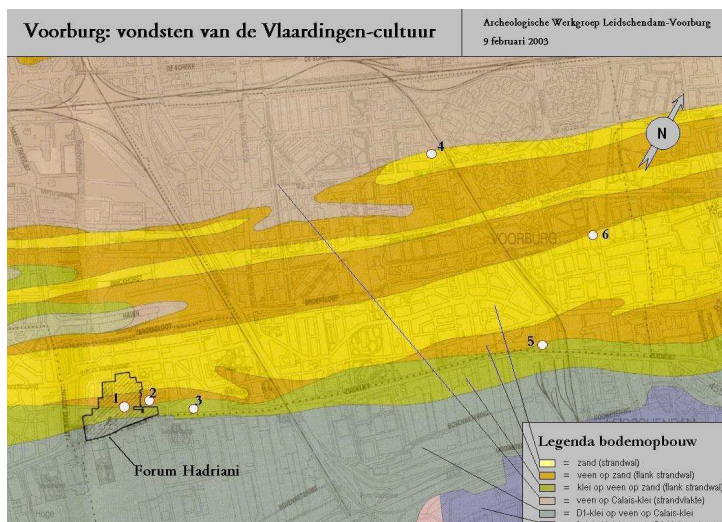
De kosten hiervan zullen moeten worden meegenomen in de projectkosten van de planontwikkeling.

5.5. Wetenschappelijke rapportages

De pactgemeenten onderkennen het belang van wetenschappelijke rapportages van het uitgevoerde onderzoek. Deze zijn onmisbaar bij het verkrijgen van nieuwe inzichten over de geschiedenis van de regio. Wetenschappelijke rapportages maken binnen de archeologische monumentenzorg derhalve deel uit van de uit te besteden archeologische werkzaamheden. Door het integreren en samenvoegen van de verschillende rapportages ontstaat er een steeds samenhangender beeld van de geschiedenis van de gemeenten. Dit samenvoegen en analyseren is een taak, die de drie gemeenten gezamenlijk en bij voorkeur in samenwerking met buurgemeenten, de provincie en het Rijk, op moeten pakken. Een compleet overzicht van de kennis over de regionale geschiedenis is de basis voor evaluatie van de beleidskaarten en een verfijning en doorontwikkeling van het lokale onderzoeks- en selectiebeleid.

5.6. Rol archeologische werkgroepen

De Monumentenwet staat professionalisering van de archeologie voor. Met deze insteek heeft het Rijk tevens aangegeven dat de archeologische werkgroepen hun opgravingsmogelijkheden hebben verloren. Hiermee zijn zij het voornaamste deel van hun bezigheden verloren. De pactgemeenten waarderen de archeologische werkgroepen en hun werkzaamheden zeer. Ze hebben een groot deel van de archeologische kennis in huis die noodzakelijk is voor een goed beheer van het archeologisch erfgoed. Ondanks dat de archeologische werkgroepen niet meer zelfstandig mogen opgraven, zijn er nog verschillende activiteiten waarbij de kennis en kunde van de werkgroepen ingezet kan worden.

Afb. bijdragen kennisontwikkeling door archeologische werkgroepen

De archeologische werkgroep kan bijvoorbeeld, wanneer de bevoegde overheid een negatief selectiebesluit over een locatie heeft genomen, de ruimte krijgen ter plekke zelfstandig archeologisch onderzoek uit te voeren. Ook voor de archeologische begeleiding kunnen leden van de archeologische werkgroep ingezet worden. Wanneer een terrein op basis van de in de nota opgenomen vrijstellingen is vrijgegeven, maar er is wel een verwachting, kunnen leden van de archeologische werkgroep hier de archeologische begeleiding op zich nemen. Dit zal altijd op vrijwillige

basis moeten gebeuren. Dat houdt in dat de eigenaar van het desbetreffende terrein toestemming zal moeten geven. Voor invulling van deze taken zal de provinciaal archeoloog of eventueel de eigen archeoloog de desbetreffende werkgroep of vereniging toestemming moeten geven.

Bij uitbesteding van veldwerk kunnen met uitvoerende bedrijven over participatie in het veld meestal goede afspraken worden gemaakt. De gemeenten kunnen hierin een actieve bemiddelende rol spelen. Voorwaarde is echter wel dat de vrijwilligers ook conform de actuele versie van de KNA, de ARBO-wetgeving en de veiligheids- en kwaliteitseisen van de opdrachtgever en de onderzoeksinstantie werken. Daarnaast zullen de pactgemeenten initiatiefnemers stimuleren tijdens het bureauonderzoek contact op te nemen met de plaatselijke archeologische verenigingen.”

In sommige situaties kan het voorkomen dat op een vrijgegeven terrein een toevalsvondst wordt gedaan.

Leden van de archeologische werkgroepen kunnen in deze situaties een rol spelen. De identificering van een vondst, het vastleggen van de vindplaats en het afhandelen van de melding kan door leden van de archeologische werkgroep worden uitgevoerd.

Naast veldwerkzaamheden is in de beleidsondersteunende, publieksgerichte taken ook een rol voor de archeologische werkgroepen te vinden. Bij het opstellen van het archeologische informatiesysteem, maar ook voor het geven van input voor inhoudelijke brochures, rondleidingen en tentoonstellingen hebben de archeologische werkgroepen alle kennis in huis.

Overleg met de archeologische werkgroepen van de drie pactgemeenten zal moeten leiden tot een nieuwe invulling van de samenwerkingsmogelijkheden.

Afb. Tonen van vondsten door de archeoloog dhr. M. de Koning (links), samen met P. de Geus van de Stichting Historisch Centrum (rechts). Plein 17/17a/18 te Wassenaar, mei 2008

6. Organisatie en financiën

Zoals in de voorgaande hoofdstukken aangegeven, worden de gemeenten geconfronteerd met enkele nieuwe taken en een verzwaring van bestaande taken. Ten behoeve hiervan is het wenselijk een medewerker met specialistische archeologische kennis in te huren dan wel aan te stellen. Deze persoon zal binnen de gemeenten een rol spelen in alle situaties waarin archeologie een rol speelt: gebiedsontwikkelingen, archeologische begeleiding, waarden van onderzoeksrapporten en plannen van eisen, etc.

6.1. taken en knelpunten

Op pagina 25 en 26 van deze nota staat aangegeven welke werkzaamheden in de archeologische beleidscyclus steeds zullen terugkeren in de ruimtelijke processen. De Monumentenwet gaat ervan uit dat enkele werkzaamheden alleen mogen worden uitgevoerd door een daarvoor bevoegd persoon. De bevoegdheid wordt bepaald aan de hand van opleiding, werkervaring en archeologische kennis. De richtlijn voor deze bevoegdheid is vastgelegd in de vigerende KNA. Dat betekent dat veel werkzaamheden, o.a. het opstellen en accorderen van een programma van eisen, die voortkomen uit de wettelijke taken, alleen mogen worden uitgevoerd door wat in de KNA een 'senior' archeoloog wordt genoemd. Deze term verwijst naar 6 jaar opgravingservaring, waarvan 3 jaar als leidinggevend archeoloog en minstens 6 relevante publicaties.

Ten tweede leidt de verzwaring van de taken tot capaciteitsproblemen bij de gemeenten. In de huidige situatie, waarbij nog niet in de geest van de nieuwe wet wordt gewerkt, legt archeologie een zware druk op het taakveld van de desbetreffende medewerker. Gemiddeld besteedt een medewerker 16 uur per week aan archeologie. De nieuwe wet zal dit gemiddelde laten stijgen.

Ten derde behoeft het voeren van archeologiebeleid, zoals bedoeld in de wet, specialistische kennis. Voor het uitvoeren van de wettelijke taken en het behalen van het gewenste ambitieniveau is expertise en voldoende capaciteit noodzakelijk.

6.2. Senior archeoloog

Op basis van de huidige urenbesteding aan archeologie kan gesteld worden dat er 1,5 formatieplaats noodzakelijk is om alle werkzaamheden naar behoren uit te voeren. Van deze 1,5 formatieplaats zou in ieder geval 1 fte senior archeoloog moeten zijn. De andere 0,5 fte zou dan kunnen worden ingevuld door een junior archeoloog.

Er zijn meerdere mogelijkheden om over de gewenste capaciteit en expertise te beschikken. De pactgemeenten stellen voor een regioarcheoloog aan te stellen. Deze oplossing is het meest goedkoop en daarnaast biedt deze vorm nog andere voordelen. De regioarcheoloog zou door de drie pactgemeenten aangesteld worden en door de drie partijen betaald worden. In eerste instantie op basis van gelijkheid. Na een jaar zou aan de hand van de door de archeoloog gemaakte uren geëvalueerd moeten worden of de verdeelsleutel voor de kosten van de archeoloog juist zijn.

De kosten voor het inhuren van een regioarcheoloog zal via commerciële bedrijven hoger liggen. Er zal een aanbesteding plaats moeten vinden, waarna voor enkele jaren een raamovereenkomst wordt afgesloten. De kosten van deze uitbesteding en de druk op de archeologiemarkt sinds de herziene Monumentenwet zullen de prijzen van de commerciële bedrijven hoog houden.

Een 'eigen' regioarcheoloog biedt daarnaast meerdere voordelen. De archeoloog kan zich volledig inwerken in het 'eigen' gebied en zal daardoor ruime kennis over het gebied op kunnen bouwen. Het in huis hebben van een eigen archeoloog leidt tot versnelling van processen, omdat de kennis eenvoudig voorhanden is en de planning van de archeoloog beter kan worden aangesloten op wensen en behoeften

binnen de gemeenten. Ook evaluatie van het beleid, publieksbereik en vooroverleg kunnen bij deze archeoloog onder worden gebracht. Ondersteuning van deze functie op dagen dat de archeoloog in een van de andere pactgemeenten is, kan via de huidige formatie binnen de gemeenten gerealiseerd worden. Een nadeel zou kunnen zijn dat de huidige markt krap is. De Monumentenwet heeft ertoe geleid dat vele gemeenten op zoek zijn naar een senior archeoloog en deze zijn schaars. Het pactgebied is archeologisch gezien zeer aantrekkelijk, wat in het voordeel van de gemeenten zou kunnen werken.

De kosten voor een regio archeoloog kunnen worden berekend aan de hand van de werkzaamheden die medewerkers bij de desbetreffende gemeente nu uitvoeren. De verschillende medewerkers zijn nu gemiddeld 0,5 fte kwijt aan aan archeologie gerelateerde werkzaamheden. Dat zijn werkzaamheden die voor een groot deel door de senior archeoloog moeten worden verricht. De taken die door de senior archeoloog verricht moeten worden, bestaan voornamelijk uit de specialistische taken:

1. opstellen, beoordelen en accorderen van een programma van eisen
2. begeleiden van archeologische werkzaamheden
3. waarderen en verwerken van vondsten en onderzoeken
4. actualiseren, evalueren en onderhouden van het archeologisch informatiesysteem
5. vooroverleg ruimtelijke ontwikkeling
6. onderbouwen van bestemmingsplanparagrafen

Vanwege de krapte in de markt krijgen archeologen functies aangeboden vanaf schaal 11. Aanvullend aan het voorstel voor het aantrekken van een senior archeoloog voor 1,5 fte, stellen de pactgemeenten voor de functie te waarderen als een schaal 11-functie. De kosten variëren als gevolg van de verschillende overheadkosten per gemeente. In het eerste jaar zullen de te besteden uren evenredig verdeeld worden. Daarna zal geëvalueerd moeten worden of de verdeling van de uren reëel zijn ten opzichte van de daadwerkelijk gemaakte uren voor de drie gemeenten.

6.3. Coördinatie erfgoedbeleid

Binnen de drie gemeenten zal een medewerker verantwoordelijk moeten zijn voor de coördinatie van het erfgoedbeleid en het constateren van ontwikkelingen, die gevolgen hebben voor de archeologie. De verschillende medewerkers op het gebied van cultuurhistorie (monumentenzorger, archeoloog, e.d.) zullen een eenduidig beleid moeten voeren. Daarnaast maakt de flexibele werkplek van de archeoloog afstemming met andere afdelingen en het ontwikkelen van een radarfunctie voor nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen niet altijd eenvoudig. De erfgoedcoördinator kan dit afvangen. Naar verwachting zal deze functie maximaal 0,2 fte per gemeente in beslag nemen van een medewerker die binnen de organisatie is gepositioneerd. Het voorstel is deze taak onder te brengen bij de medewerker die nu al belast is met de taakvelden monumenten en/of archeologie.

Samenvatting actiepunten archeologie

In deze beleidsnota worden beleidsregels en wensen geformuleerd. Er is een onderscheid te maken tussen de activiteiten die de pactgemeenten *moeten* doen en activiteiten die in de toekomst wenselijk zijn om op te pakken.

Het belangrijkste verschil met de situatie voor 1 september 2007 is dat de gemeenten op basis van de monumentenwet hun verantwoordelijkheid voor het eigen archeologisch erfgoed moeten nemen. Daaruit vloeit voort dat de gemeenten zelf bij bodemingrepen van enige omvang alle belangen tegen elkaar moeten afwegen. Dit kan alleen als er een eigen helder archeologiebeleid is, dat voor iedereen begrijpelijk en transparant is.

Om invulling te geven aan deze wettelijk taak stellen de pactgemeenten voor om:

1. Een beleidsadvieskaart met bijbehorende maatregelen en de beleidsnota met als uitgangspunt behoud 'in situ' vast te stellen.
2. De beleidskaart en de geformuleerde beleidsregels in de bestemmingsplannen in te bedden d.m.v. paraplubestemmingsplan voor vigerende bestemmingsplannen en inpassing van een archeologieparagraaf in de in ontwikkeling zijnde bestemmingsplannen.
3. Een aanvullend archeologisch informatiesysteem te ontwikkelen.
4. Een erfgoedverordening op te stellen, waarin monumenten en archeologie geïntegreerd zijn.
5. 1,5 fte (senior) archeoloog voor de drie pactgemeenten aan te trekken en in te stemmen met een structureel archeologiebudget ten behoeve van de aanstelling*.
6. In te stemmen met het voorgestelde communicatietraject en een structureel budget* ter stimulering van publieksbereik.
7. In te stemmen met een eenmalig archeologiebudget* ten behoeve van het archeologische informatiesysteem en een eenmalig bedrag* per gemeente voor de lesmodule.
8. Een detectorverbod voor alle gebieden met een hoge archeologische waarde of hoge archeologische verwachting (opgenomen in de APV en/of bouwverordening).
9. Archeologiekosten op te nemen in de productbegroting en te sturen op het tijdig incalculeren van de kosten bij ruimtelijke initiatiefnemers.
10. De mogelijkheden en wenselijkheid van een archeologiefonds te onderzoeken en te onderzoeken wat de mogelijkheden zijn voor het verhalen van de archeologiekosten in de grondexploitatieovereenkomsten.
11. Vierjaarlijkse evaluatie van het beleid met daarin de afweging voor het opstellen van een onderzoeksagenda.
12. Invulling te geven, in overleg met het bevoegd gezag, aan de werkzaamheden van de archeologische werkgroepen in de pactgemeenten.

---

* De actuele bedragen zijn opgenomen in het bijbehorende raadsvoorstel. Als gevolg van verschillende financiële werkwijzen binnen de gemeenten, zijn er nuanceverschillen in de bedragen. De drie gemeenten reserveren overeenkomstige bedrijven ten behoeve van de uitvoering van de nota

Bijlage 1

verklarende woordenlijst

Archeologisch depot voor bodemvondsten

Bewaarplaats van archeologische vondsten en bijbehorende documentatie uit opgravingen. Elke provincie heeft een depot. Andere deponhouders zijn de RACM en het Rijksmuseum van Oudheden. Het depot van de provincie Zuid-Holland bevindt zich in Alphen a/d Rijn.

Archeologisch monument (Rijks en gemeentelijk)

Terrein van algemeen belang wegens aanwezigheid van ten minste vijftig jaar oude zaken die relevant zijn wegens schoonheid, wetenschappelijke betekenis of cultuurhistorische waarde.

Archeologische begeleiding

De registratie van vondst- en spoorgegevens van een vindplaats, zonder dat daarbij sprake is van het aanleggen van sleuven of putten. Archeologische begeleiding wordt uitgevoerd tijdens bodemverstorende activiteiten die om niet-archeologische redenen plaatsvinden en waar gegronde redenen zijn om aan te nemen dat archeologische waarden aanwezig zouden kunnen zijn.

Archeologische monumentenzorg

Beleid gericht op het behoud van archeologische informatie. En in het bijzonder van archeologische vindplaatsen.

Archeologische quickscan

Beoordeling van de archeologische risico's op basis van gegevens uit archeologische databases (ARCHIS, cultuurhistorische waardenkaart, e.d.), de eigenschappen van het plangebied en de aard van de versterking. De archeologische quickscan wordt in briefvorm vastgelegd.

ARCHIS

Nationaal archeologisch informatiesysteem. Dit systeem wordt onderhouden door de RACM.

Behoud in situ

Behoud van archeologische resten op exact de plaats waar de laatste gebruiker deze heeft gebouwd, gedeponneerd, weggegooid of verloren.

Bevoegd gezag

De overheid (i.d.g.de colleges van B&W van de gemeenten Leidschendam-Voorburg, Wassenaar en Voorschoten) die het selectiebesluit neemt, het Programma van Eisen goedkeurt en rapporten beoordeelt.

Bureauonderzoek

Het verwerven van informatie, aan de hand van bestaande bronnen, over bekende of verwachte

archeologische waarden binnen een onderzoeksgebied, omfattende de aan- of afwezigheid, de aard en de omvang, de datering, gaafheid en conservering en de relatieve kwaliteit daarvan. Bij een bureauonderzoek wordt ook gekeken naar bronnen die informatie geven over eventuele verstoringen op het terrein zoals bouwdossiers en ontgrondingsgegevens.

Excessieve kosten

Kosten voor archeologisch onderzoek in het kader van bouw- en inrichtingsprojecten die zodanig hoog zijn dat de projectrealisatie in gevaar komt.

Indicatieve kaart archeologische waarde (IKAW)

Door de RACM (voorheen ROB) gemaakte kaart van Nederland met daarop gebieden van hoge, middelhoge en lage archeologische verwachtingswaarde.

Opgraving

De ontsluiting van een vindplaats met als doel de informatie te verzamelen en vast te leggen die nodig is voor het beantwoorden van de in het Programma van Eisen verwoorde onderzoeksvra(a)g(en) en het behalen van de onderzoeksdoelstellingen.

Proefsleuvenonderzoek

Opgraving van beperkte omvang op een of meerdere locaties binnen een vindplaats dan wel in de vorm van een of meerdere sleuven om nadere gegevens te verzamelen over aard, omvang, diepteligging, e.d. van grondsporen waarbij de grondsporen zo veel mogelijk intact worden gelaten. Het onderzoeksrapport bevat een waardering van de aangetroffen archeologische resten alsmede een selectieadvies.

Programma van Eisen (PvE)

Door een gekwalificeerd archeoloog opgestelde kennisgeving van het bevoegd gezag aan de initiatiefnemer en eventueel de beoogde uitvoerder, gebaseerd op het selectiebesluit. In het PvE wordt vastgelegd waaraan archeologische veldprojecten moeten voldoen. De formulering van de inhoudelijke vraagstelling (wat er moet gebeuren) en aanwijzingen voor de praktische uitvoering (hoe het moet gebeuren). Het opstellen en het uitvoeren van het PvE mag niet in één hand belegd zijn, tenzij het PvE is goedgekeurd door een onafhankelijk senior archeoloog namens het bevoegd gezag. Het PvE geeft de probleem- en doelstelling van de te verrichten werkzaamheden op de vindplaats en formuleert de daaruit af te leiden eisen met betrekking tot het uit te voeren werk.

Nadat het PvE is opgesteld, kan het zijn dat nieuwe feiten en gewijzigde inzichten leiden tot een wijziging van de onderzoeksopzet (incl. uitwerking, conservering). Dit kan het geval zijn tijdens en na afronding van het veldwerk. Voor dergelijke beslissingen is akkoord nodig van het bevoegd gezag die het PvE heeft vastgesteld.

Selectieadvies

Schriftelijk advies aan het bevoegd gezag. Hierin wordt geadviseerd over de behoudenswaardigheid van een of meer vindplaatsen aan de hand van de opgestelde waardering en criteria die gesteld zijn in het archeologische beleid van de betrokken overheid.

Selectiebesluit

Een gemotiveerd besluit van het bevoegd gezag tot het al dan niet behouden van een bepaalde archeologische waarde. Het besluit leidt tot het al dan niet, of onder voorwaarden, verlenen van een vergunning.

Senior archeoloog

Archeoloog die conform de criteria van de SIKB voldoet aan de opleidings- en deskundigheidseisen om gemeentes te adviseren inzake het verlenen van sloop-, bouw- en aanlegvergunningen, regietaken uit te voeren en de archeologische informatievoorziening te beheren.

Verdrag van Malta

Europees verdrag uit 1992 inzake de bescherming van het archeologisch erfgoed. Bij Rijkswet in 1998 goedgekeurd voor het hele Koninkrijk.

Vergunning

Een vergunning zonder welke het volgens de Wet op de archeologische monumentenzorg verboden is de bodem te verstoren in een archeologisch verwachtings- dan wel waardevol gebied. Burgemeesters en wethouders van de gemeente waar de verstoring gaat plaatsvinden beslissen over de aanvraag.

Bijlage 2

Herziening van de Monumentenwet

Bestemmingsplannen, verordeningen, vergunningen en vrijstellingen (artikelen 38 t/m 43)

De gemeente dient bij vast te stellen bestemmingsplannen rekening te houden met de in de grond aanwezige en te verwachten archeologische waarden. De herziene wet eist van gemeenten derhalve om in de voorbereidingsfase van een nieuw bestemmingsplan inventariserend archeologisch onderzoek te laten uitvoeren, onder meer in de vorm van toetsing van bestemmingsplannen aan de Archeologische Monumentenkaart (AMK) en de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) en de conclusies die de gemeente daaraan verbindt. Met die archeologische informatie past de gemeente de planontwikkeling aan om aangetoonde waardevolle archeologische waarden te behouden.

Voorts stelt de gemeente beschermende voorschriften op voor het gebruik van de grond (artikel 10 en 15 Wet Ruimtelijke Ordening [WRO]). De kosten die voortvloeien uit archeologisch (voor)onderzoek kunnen worden verhaald op degenen ten behoeve van wie medewerking wordt verleend, zoals bedoeld in de WRO artikel 42, lid 1. De gemeente legt verder in een monumentenverordening regels vast voor het al dan niet opleggen van archeologisch onderzoek. Die regels mogen niet strijdig zijn met een vigerend bestemmingsplan dat al rekening houdt met ondergrondse monumenten.

De artikelen 39 t/m 41 gaan over de instrumenten die de gemeente heeft in relatie tot de archeologische monumentenzorg. Artikel 39 stelt dat van een aanvrager van een aanlegvergunning in het kader van een bestemmingsplan geëist kan worden dat hij een rapport overlegt waarin de archeologische waarde van het te verstoren terrein voldoende is vastgesteld. Aan de aanvrager kunnen aanvullende eisen worden gesteld ten aanzien van technische en bouwkundige maatregelen om de archeologische waarden te behouden. De aanvrager kan eventueel verplicht worden tot het laten doen van opgravingen of archeologische begeleiding van de bodemverstorende activiteiten. Zo'n rapport en aanvullende eisen kunnen verbonden worden aan reguliere bouwaanvragen in het kader van een bestemmingsplan en aan (het aanvragen van) een vrijstellingsbesluit van een bestemmingsplan (WRO artikel 15, 17 of 19). In artikel 41a staat dat bovenstaande artikelen niet van toepassing zijn op objecten met een oppervlakte kleiner dan 100 m². De gemeenteraad kan echter wel een hiervan afwijkende oppervlakte vaststellen. Als de schade die een aanvrager lijdt redelijkerwijs niet (geheel) voor diens rekening behoort te komen, kent het college hem op zijn verzoek een billijke schadevergoeding toe. In geval van excessieve kosten kunnen in tweede instantie de provincie en in derde instantie het rijk (een deel van) de kosten voor hun rekening nemen.

Archeologische attentiegebieden (artikel 44)

Provinciale staten kunnen gebieden die archeologisch waardevol zijn of naar verwachting archeologisch waardevol zijn, aanwijzen als archeologische attentiegebieden. Provinciale staten houden bij het vaststellen of de herziening van een streekplan rekening met de aangewezen attentiegebieden (artikel 44, lid 4). Dat wil zeggen dat deze gebieden in de ruimtelijke ontwikkeling ofwel worden ontzien, ofwel voorafgaand aan ruimtelijke ingrepen ter plaatse, archeologisch afdoende worden onderzocht. Ter bescherming van een aangewezen attentiegebied stelt de gemeenteraad binnen een door provinciale

staten te stellen termijn een bestemmingsplan vast (artikel 44, lid 2).

Opgravingsvergunning (artikelen 45 t/m 48)

Uitgangspunt in de nieuwe Monumentenwet blijft dat opgravingen in beginsel verboden zijn (artikel 45). In voorkomende gevallen waar behoud in situ niet mogelijk is, kan vergunning worden verleend voor het (laten) doen van opgravingen (noodonderzoek). Een opgravingsvergunning kan door het rijk worden verleend aan een aanvrager die aantoonbaar bekwaam te zijn tot het doen van opgravingen. De minister kan de opgravingsvergunning intrekken als de vergunninghouder niet langer bekwaam is tot het doen van opgravingen, zich niet aan de gestelde eisen houdt of de gestelde voorschriften niet naleeft. Binnen twee weken na afronding van de werkzaamheden moeten de eerste bevindingen bij de minister worden gemeld. Binnen twee jaar na voltooiing van een opgraving moeten de geconserveerde vondsten (roerende monumenten) en de daarbij behorende documentatie worden overgedragen aan de eigenaar: over het algemeen gemeente, provincie of staat. De eigenaar draagt zorg voor de overdracht aan een (gemeentelijk of provinciaal) depot. Tevens dient een rapport met de resultaten van de opgraving conform de eisen uit de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) binnen twee jaar te worden overhandigd aan de eigenaar, aan B&W van de gemeente waarin de desbetreffende opgraving heeft plaatsgevonden en aan de staat (RACM). De rapportageplicht geldt niet alleen voor destructief onderzoek maar ook voor non-destructief inventariserend onderzoek.

Wetenschappelijk onderwijs (artikel 49)

De minister kan besluiten dat een opgraving door een instelling voor wetenschappelijk onderwijs moet worden uitgevoerd, op voorwaarde dat het onderzoek relevant is voor het onderzoeksprogramma van die instelling (artikel 49).

Eigendom (artikel 50)

Roerende monumenten (vondsten) afkomstig uit opgravingen zijn, tenzij iemand zijn recht van eigendom kan bewijzen, eigendom van de provincie of van de gemeente, indien die gemeente beschikt over een eigen depot. Alleen vondsten die zijn gedaan buiten het grondgebied van een gemeente vallen toe aan de staat.

Depots (artikelen 51 en 52)

Gedeputeerde staten houden een depot in stand waarin roerende monumenten (vondsten) van opgravingen en de daarbij behorende documentatie verantwoord en toegankelijk worden gearchiveerd. Gedeputeerde staten kunnen ook in gemeenten zulke depots aanwijzen voor de opslag van roerende monumenten. De kwaliteitseisen, die worden gesteld aan de opslag en toegankelijkheid, kunnen door de minister in een AMvB worden vastgelegd. De minister kan binnen zes maanden na melding bepalen dat een vondst in beheer gegeven wordt aan een museale instelling.

Meldingsplichten (artikelen 53 t/m 54a)

De houder van een opgravingsvergunning moet de start van een opgraving vooraf melden aan de

minister (lees: RACM). Na de afronding van het onderzoek moet de vergunninghouder zijn eerste bevindingen binnen twee weken melden aan de minister. Als iemand, al dan niet verbonden aan een archeologische instelling, een zaak vindt waarvan hij weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat het een monument (archeologische vondst) is, moet hij de minister (RACM) daarvan zo snel mogelijk op de hoogte stellen. De vondst moet gedurende zes maanden na melding ter beschikking staan voor wetenschappelijk onderzoek. De minister kan bij (dreigende) schade besluiten om voorschriften op te leggen of een werk stil te leggen. Degene die archeologisch belangwekkende waarnemingen doet bij het opsporen van monumenten zonder daarbij de bodem te verstoren, meldt deze zo spoedig mogelijk aan de RACM.

Centraal archeologisch informatiesysteem (artikel 55)

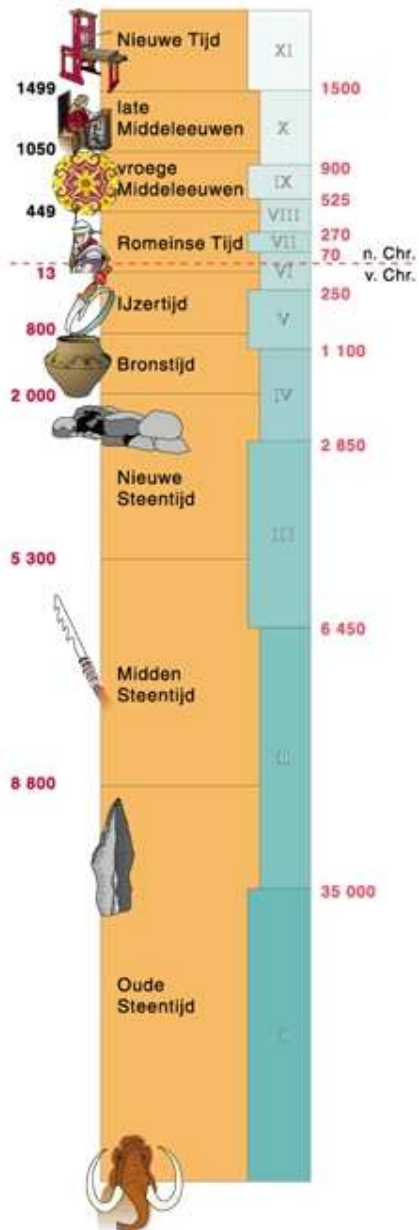
De minister (RACM) onderhoudt een centraal archeologisch informatiesysteem, waarin worden opgenomen: de registers van archeologische monumenten, de beslissingen omtrent vergunningen tot wijziging, afbraak of verwijdering van monumenten, besluiten inzake provinciale archeologische attentiegebieden, opgravingsrapporten en vondstmeldingen. Het centraal archeologisch informatiesysteem staat bekend als ARCHIS en functioneert als een digitaal via Internet raadpleegbaar (kaart- en tekst)systeem. ARCHIS is alleen toegankelijk voor vergunninghouders.

Bijzondere bevoegdheden (artikelen 56 t/m 59)

De minister (RACM) kan bij (dreigende) schade aan archeologische monumenten ingrijpen in de uitvoering van de werkzaamheden of de werkzaamheden voor bepaalde of onbepaalde tijd stopzetten. In het belang van archeologisch onderzoek kan het college bepalen dat rechthebbenden van terreinen metingen of opgravingen moeten dulden. Schade als gevolg van archeologische maatregelen wordt naar redelijkheid door B&W of de minister vergoed.

Bijlage 3

archeologische perioden

Figuur 1 archeologische perioden. Bron: RACM, www.racm.nl

Bijlage 4

modelbestemmingsplanvoorschriften

Bestemmingsplanvoorschriften ten aanzien van de bestemmingen per categorie beschreven in de archeologische verwachting- en beleidsadvieskaart. Met een * aangegeven voorschriften dienen aan de hand van het beleidsadvies ingevuld te worden.

Terrein van hoge archeologische waarde (dubbelbestemming)

Omschrijving bestemming

1. De op de plankaart als terrein van hoge archeologische waarde aangewezen gronden zijn – bij wijze van dubbelbestemming – bestemd voor bescherming en veiligstelling van archeologische waarden.

Bouwvoorschriften

2. Op deze gronden mogen ten behoeve van de bestemming, zoals in lid 1 bedoeld, uitsluitend voor archeologisch onderzoek bestemde bouwwerken, geen gebouwen zijnde, worden gebouwd met een bouwhoogte van ten hoogste 3 m.
3. Ten behoeve van andere, voor deze gronden geldende bestemming(en) mag – met inachtneming van de voor de betrokken bestemming geldende (bouw)voorschriften – uitsluitend worden gebouwd, indien de bij de betrokken bestemming behorende bouwvoorschriften in acht worden genomen en:
  - a. de aanvrager van de bouwvergunning een rapport heeft overlegd van archeologisch onderzoek, zoals gesteld in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie, waarin de archeologische waarde van de betrokken locatie naar het oordeel van het College van Burgemeester en Wethouders in voldoende mate is vastgesteld;
  - b. de betrokken archeologische waarden, gelet op het rapport zoals onder a bedoeld, door de bouwactiviteiten niet worden geschaad of mogelijke schade kan worden voorkomen door aan de bouwvergunning voorschriften te verbinden, gericht op:
    1. het treffen van maatregelen, waardoor archeologische resten in de bodem kunnen worden behouden;
    2. het doen van opgravingen door een gecertificeerde organisatie;
    3. begeleiding van de bouwactiviteiten door een gecertificeerde archeoloog die voldoet aan de bij de vergunning te stellen kwalificaties.
  - c. Op de voorbereiding van een besluit omtrent vrijstellingen als bedoeld in lid 3, is de in Afdeling 3.4 van de Algemene Wet Bestuursrecht geregelde procedure van toepassing.
4. Het bepaalde in lid 3, onder a en b is niet van toepassing, indien het bouwplan betrekking heeft op een of meer van de volgende activiteiten of bouwwerken:
  - a. vervanging, vernieuwing of verandering van bestaande bebouwing, waarbij de oppervlakte, voor zover gelegen op of onder peil, niet wordt uitgebreid en waarbij gebruik wordt gemaakt van de bestaande fundering;
  - b. een bouwwerk met een oppervlakte kleiner dan * m²;
  - c. een bouwwerk dat zonder graafwerkzaamheden dieper van * cm en zonder heiwerkzaamheden kan worden geplaatst.

Aanlegvoorschriften

5. Het is verboden om op of in de gronden met de bestemming Terrein van hoge archeologische waarde zonder of in afwijking van een schriftelijke vergunning van het college van burgemeester en wethouders (aanlegvergunning) de volgende werken, geen bouwwerken zijnde, of werkzaamheden uit te voeren:
  - a. het uitvoeren van grondbewerkingen op een grotere diepte of bouwhoogte dan * cm, waartoe worden gerekend afgraven, woelen, mengen, diepploegen, egaliseren, ontginnen, ophogen en aanleggen van drainage;
  - b. het uitvoeren van heiwerkzaamheden en het op een of andere wijze indrijven van voorwerpen;
  - c. het verlagen of verhogen van het waterpeil;
  - d. het aanleggen of rooien van bos of boomgaard waarbij stobben worden verwijderd;
  - e. het aanleggen van ondergrondse kabels en leidingen en het aanbrengen van daarmee verband houdende constructies, installaties of apparatuur;

- f. het aanbrengen van diepwortelende beplantingen.
6. Het verbod van lid 5 is niet van toepassing, indien de werken en werkzaamheden:
- a. noodzakelijk zijn voor de uitvoering van een bouwplan waarbij het bepaalde in lid 3 onder a en b in acht is genomen;
  - b. een oppervlakte beslaan van ten hoogste * m²;
  - c. reeds in uitvoering zijn op het tijdstip van de inwerkingtreding van het plan;
  - d. mogen worden uitgevoerd krachtens een reeds verleende aanlegvergunning of een ontgrondingvergunning;
  - e. ten dienste van archeologisch onderzoek worden uitgevoerd.
7. Aanlegvergunning wordt verleend, indien de aanvrager van de aanlegvergunning aan de hand van nader archeologisch onderzoek kan aantonen dat op de betrokken locatie geen archeologische waarden aanwezig zijn. Voorts wordt aanlegvergunning verleend indien:
- a. de aanvrager van de aanlegvergunning een rapport heeft overlegd waarin de archeologische waarde van de betrokken locatie naar het oordeel van het College van Burgemeester en Wethouders in voldoende mate is vastgesteld;
  - b. de betrokken archeologische waarden, gelet op het rapport zoals onder a bedoeld, door de activiteiten niet worden geschaad of mogelijke schade kan worden voorkomen door aan de aanlegvergunning voorschriften te verbinden, gericht op:
    1. het treffen van maatregelen, waardoor archeologische resten in de bodem kunnen worden behouden;
    2. het doen van opgraving;
    3. het begeleiden van de activiteiten door een archeologische deskundige.
- Wijzigingsbevoegdheid
8. Burgemeester en wethouders zijn bevoegd het bestemmingsplan te wijzigen door voor een of meer bestemmingsvlakken de dubbelbestemming terrein van hoge archeologische waarde:
1. geheel of gedeeltelijk van de plankaart te verwijderen, indien:
    - a. uit nader archeologisch onderzoek is gebleken dat ter plaatse geen archeologische waarden aanwezig zijn;
    - b. het op grond van nader archeologisch onderzoek niet meer noodzakelijk wordt geacht dat het bestemmingsplan ter plaatse in bescherming en veiligstelling van archeologische waarden voorziet.
  2. naar ligging van de archeologische waarden te verschuiven;
  3. naar omvang van het terrein met archeologische waarden te vergroten of te verkleinen.

Bijlage 5

Eindverslag inspraak

Inleiding

De conceptnota archeologie 'Het bodemarchief ontrafeld' is een product van de gemeenten Wassenaar, Voorschoten en Leidschendam-Voorburg, die o.a. op het gebied van cultuurhistorie onder de noemer Pact van Duivenvoorde samenwerken. Ten behoeve van de besluitvorming over de concept nota hebben we, conform artikel 5 van de Inspraakverordening een eindverslag van de inspraak gemaakt.

Overeenkomstig artikel 5 van de Inspraakverordening van de drie gemeenten bevat dit verslag:

- een overzicht van de gevolgde inspraakprocedure;
- een weergave van de zienswijzen die tijdens de inspraak mondeling of schriftelijk naar voren zijn gebracht;
- een reactie op de zienswijzen, waarbij met redenen omkleed wordt aangegeven op welke punten al dan niet tot aanpassing van het beleidsvoornemen wordt overgegaan.

Gevolgde procedure

Op 15 juli 2008 hebben de colleges van de drie gemeenten kennis genomen dan wel ingestemd met de nota en deze vrij te geven voor inspraak. Tevens is de conceptnota ter informatie aan de drie raden toegezonden. Na de informatieronde van de raad is er een persbericht in de gemeenterubriek geplaatst om de inspraak op de nota bekend te maken. De nota was beschikbaar in de servicecentra van de gemeenten en digitaal raadpleegbaar via de gemeentelijke websites.

De Inspraakverordening van Leidschendam-Voorburg schrijft een inspraaktermijn van vier weken voor. De Inspraakverordening van de gemeenten Wassenaar en Voorschoten schrijven een termijn van zes weken voor. Derhalve is gekozen voor een uniforme inspraakperiode van zes weken. Deze liep van 18 september 2008 tot en met 30 oktober 2008.

Om alle raden van de drie pactgemeenten te informeren, zijn er na het zomerreces 2 informatieavonden georganiseerd waarbij alle raadsleden, historische verenigingen en archeologische werkgroepen van de verschillende gemeenten zijn uitgenodigd. Tijdens de informatieavonden werd een presentatie gegeven over de nota door Van Spréw Projectmanagement en Advies, opsteller van het stuk. De eerste presentatie werd gegeven op de Open RaadhuisAvond van 10 september 2008 te Voorburg. De tweede avond werd georganiseerd op maandag 15 september in raadhuis 'De Paauw' in Wassenaar.

De eerste presentatie stond als gevolg van de planning tijdens een open raadhuisavond ook open voor andere belangstellenden.

Naar aanleiding van de inspraakperiode is er in Leidschendam-Voorburg alleen een inspraakreactie van de Archeologische Werkgroep Leidschendam-Voorburg binnengekomen.

In de gemeente Wassenaar en Voorschoten zijn geen inspraakreacties binnen gekomen.

De zienswijzen

De archeologische werkgroep heeft op 28 oktober jl. haar zienswijzen zowel mondeling als schriftelijk toegelicht. De zienswijze bestaat uit complimenten, vragen en inhoudelijke detailopmerkingen ten aanzien van de tekst.

De archeologische werkgroep Leidschendam-Voorburg (AWLV) is blij met deze aanzet voor het beleid. De wil tot samenwerking met de archeologische werkgroep en de ruimte die we daarvoor in de nota bieden wordt als positief ervaren. Ze hopen dat dit deel van de beleidsvoering snel wordt uitgewerkt. Voorts is de archeologische werkgroep gecharmeerd van de systematiek van de beleidskaart en de detectorgebieden.

Inhoudelijk zijn de volgende opmerkingen en vragen in de zienswijze naar voren gekomen:

1. Op de kaart ontbreekt tenminste één (zeer) belangrijk archeologisch gevoelig gebied: Forum Hadriani aan de overzijde van de Vliet. Anderzijds staan er soms ook gebieden nodeloos op. Voorts graag uitleg van de legenda. Vraag: hoe veranderlijk wordt deze kaart? Is dat rechtstreeks in het verlengde van dat centrale register? Vraag: wordt deze kaart ook internettoegankelijk?

Antwoord: Het grootste deel van Forum Hadriani aan de overzijde van de Vliet is gelegen op Haags grondgebied, waardoor deze beleidskaart daar geen invloed heeft. Daarnaast heeft de heer De Jonge (lid van de AWLV) in een overleg naar aanleiding van deze zienswijze aangegeven welke gebieden binnen Leidschendam-Voorburg aan de overzijde van de Vliet een archeologische verwachting heeft. Op basis van de onderzoeksgegevens die hierover bekend zijn, is de beleidskaart aangepast.

De voorliggende beleidskaart zal regelmatig moeten worden geactualiseerd. Dit zal samengaan met de evaluatie van de nota. Daarnaast wordt in de nota voorgesteld een archeologisch informatiesysteem te ontwikkelen. Dit systeem is constant in beweging als gevolg van de archeologische onderzoeksresultaten. De beleidskaart wordt hierop aangepast. Deze kaart zal, zoals in de nota aangegeven, ook digitaal beschikbaar zijn voor alle burgers (H.4.1, laatste alinea).

2. Over de rol van de Provincie wordt op pag. 12 opgemerkt dat althans de toetsende rol komt te vervallen. Maar dat geldt natuurlijk niet in het geval van de Ruimtelijke Ordening, d.w.z. bij het vaststellen van de bestemmingsplannen etc.?

Antwoord: In de huidige Wet Ruimtelijke Ordening (ingegaan op 1 juli 2008) heeft de provincie alleen een achteraf toetsende rol, ook in het opstellen en vaststellen van bestemmingsplannen. De drie gemeenten zullen echter bij het opstellen van een nieuw bestemmingsplan altijd vooraf overleg plegen met de Provincie Zuid-Holland om te voorkomen dat in een later stadium bezwaren van de zijde van de Provincie worden geuit. Daarnaast heeft de Monumentenwet een artikel in zich dat de Provincie de bevoegdheid geeft zogenaamde 'attentiegebieden' aan te wijzen binnen gemeenten. Zij kan dit doen als blijkt dat de desbetreffende gemeente in haar bestemmingsplannen onvoldoende aandacht heeft besteed aan de archeologie. Voor een attentiegebied geldt een uitwerkingsplicht. Dit antwoord leidt niet tot aanpassing van de nota.

3. Pag. 12. Voor kostenverhaal van archeologische kosten kunnen gemeenten zich beroepen op de nieuwe Grondexploitatiewet. Voorts ook op pag. 15 het element dat een gemeente in een situatie

van buitenproportionele financiële last zélf een bijdrage in de kosten kan leveren.

Eerste opmerking: mede in het licht van wat er thans speelt rond het Diaconessenhuis verdient het de aanbeveling om voor deze situaties z.s.m. een praktische en uitgewerkte procedure met wel heel concrete criteria te ontwerpen! O.i. maar beter nog voordat hierover de discussie met de gemeenteraden wordt aangegaan.

Antwoord: Na vaststelling zal een onderzoek worden gestart naar de mogelijkheden voor een archeologiefonds. Dit is ook opgenomen in de nota. Onderdeel van het onderzoek zal moeten zijn welke criteria ten grondslag liggen aan een dergelijke regeling en wie daardoor wel en niet in aanmerking zullen komen voor een tegemoetkoming.

Dit punt is ter nadere uitwerking en leidt op dit moment niet tot aanpassing van de nota.

Tweede opmerking: Bij het principe dat de 'veroorzaker betaalt'(zie pag. 15) wordt in feite duidelijk gemaakt dat de veroorzaker *altijd* betaalt ténzij hij aan alle plichten heeft voldaan. Er wordt op die pagina wel ergens genoteerd "is verplicht tijd en ruimte te gunnen voor de uitvoering van adequaat archeologisch onderzoek", maar hier is toch echt een expliciete/uitputtende checklist van hun plichten op zijn plaats.

Antwoord: Een veroorzaker voldoet aan al zijn verplichting als hij de stappen van het schema in hoofdstuk 3.5.3 heeft doorlopen. Dat kan enerzijds betekenen dat hij onderzoek heeft verricht. Anderzijds kan dat betekenen dat het gebied door het bevoegd gezag is vrijgegeven. Het volgen van de stappen maakt een checklist overbodig.

De nota wordt op dit punt niet aangepast.

4. De vijfde stap in de beleidscyclus is de nieuwe kennis (zie pag. 24). Wij nodigen de pactgemeenten uit om eens in de vier jaar te komen tot het opstellen van een onderzoeksagenda (dat in samenwerking met RACM, specifieke onderzoekers én de lokale kennisverspreiders zoals de AWLV) en om daaraan ook financiële conclusies te verbinden. Specifieke agendapunten krijgen financiële prioriteit. AWLV heeft nu al wel een paar concrete suggesties.¹ Zo'n onderzoeksagenda is ook een reële bijdrage aan de coördinatie van informatievoorziening en de daarbij gedachte actieve rol van de gemeenten, zoals geschetst op pag. 26.

Antwoord: In de nota wordt aangegeven dat de onderzoeksagenda in overleg met de senior archeoloog wordt opgesteld. Deze moet bepalen of er op dit moment voldoende inhoudelijke argumentatie bestaat om een onderzoeksagenda op te stellen. We zullen de aanbeveling van de AWLV in de verdere uitwerking van de actiepunten uit deze archeologienota meenemen.

Dit punt leidt niet tot aanpassingen in de nota.

5. Op pag. 26 noteert men "Ook moeten de gemeenten sturen op inbreng van lokale deskundigheid in de vorm van amateur-archeologen". Dit verdient een verdere uitwerking. Ook reeds nu in de tekst van de nota. Amateur-archeologen zijn namelijk zeer bekend met ondergronds Voorburg en Leidschendam en vooral ook de daar reeds uitgevoerde onderzoeken (gemeentearcheoloog en bodemverstoorder kunnen bij een beoogde bodemverstoring steeds tenminste 1 maal een

---

¹ Om te beginnen: het bepalen van de begrenzing van Forum Hadriani (ook aan de overzijde van de Vliet); het traceren van de vroege middeleeuwen in Voorburg-West; het lokaliseren van de nederzettingen van de Vlaardingencultuur in Leidschendam; het tracé van de Gracht van Corbulo; etc.

expliciet gesprek met de AWLV of vergelijkbare organisaties voeren). De amateurs zullen in elk geval heel nauw betrokken moeten worden bij de start van het invullen en aanvullen van de gegevens voor het archeologische informatiesysteem (zie ook pag. 28 en verder).

De praxis leert verder dat de commerciële opgravers bij tijd en wijle dramatische leemten in hun lokale/regionale kennis van zaken hebben ... De AWLV kan een literatuurlijst ter beschikking stellen. Later kan dit dan een taak van de alsdan ingewerkte gemeentelijke archeologen worden.

Antwoord: In hoofdstuk 5 paragraaf 6 staat uitgebreid aangegeven hoe de gemeenten de rol zien van de archeologische werkgroepen in de gemeente. Daarin is de archeologische werkgroep nog niet opgenomen in het voortraject van de archeologische beleidscyclus. Daar dit zeker een meerwaarde kan hebben, zal de nota hierop worden aangepast met de volgende zin: 'De pactgemeenten zullen initiatiefnemers stimuleren tijdens het bureauonderzoek contact op te nemen met de plaatselijke archeologische verenigingen.' Meer dan stimuleren kan het bevoegd gezag niet doen, aangezien het consulteren van een archeologische werkgroep geen kwaliteitseis is in het proces en de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologen (KNA 3.1).

In de gesprekken met de archeologische werkgroepen over de invulling van hun nieuwe rol zou meegenomen kunnen worden dat de archeologische werkgroep een cc krijgt van ingediende bureauonderzoeken met het verzoek hierop vanuit hun specifieke kennis te reageren. Dit zou dan aan termijnen gebonden moeten worden.

Dit punt wordt ter nadere uitwerking in het vervolgtraject meegenomen.

6. Hoewel zij een heel positieve toon heeft en ruimte neemt voor nadere uitwerking, is de paragraaf 5.6 (pag 36) over de rol van de archeologische werkgroepen hier nog wel erg 'open' gelaten. Dit maar beter zo snel als mogelijk concreet te gaan oppakken samen met de werkgroepen. Dat gezamenlijk overleg over taak/rol van de amateurs: gaan we dat per gemeente doen of voor de drie gemeenten tegelijk in één forum?

Antwoord: In overleg met de aan te stellen senior archeoloog (of anders het bevoegd gezag) zal met iedere archeologische werkgroep afspraken worden gemaakt die aansluiten bij hun mogelijkheden. Aangezien de meeste van de taken van de archeologische werkgroep zullen gaan aansluiten bij de werkzaamheden van een senior archeoloog is het wenselijk de gesprekken te starten zodra deze beschikbaar is.

Raadsinformatieavonden

De raadsinformatieavonden zijn gehouden op 10 en 15 september 2008. De bijeenkomsten hebben plaatsgevonden in Voorburg en in Wassenaar. De avonden waren bedoeld voor de raadsleden van de drie pactgemeenten en andere geïnteresseerden, waaronder de archeologische werkgroepen.

De avond in Voorburg vond plaats tijdens de open raadhuisavond in huize Swaensteyn. Tijdens deze avond waren ca. 7 raadsleden uit Leidschendam-Voorburg, één raadslid uit Voorschoten en de portefeuillehouder uit Voorschoten aanwezig. Daarnaast was de Archeologische Werkgroep Leidschendam-Voorburg met twee leden vertegenwoordigd.

De tweede avond werd georganiseerd in raadhuis 'de Paauw' in Wassenaar. Aanwezig waren ca. 20 raadsleden uit Wassenaar, één raadslid uit Voorschoten en de portefeuillehouders uit Wassenaar en

Voorschoten. Daarnaast was ook de Stichting historisch centrum Wassenaar met één lid vertegenwoordigd, alsmede Oud Groen en Leefbaar Voorschoten.

Tijdens beide avonden is er gediscussieerd over de gevolgen van de archeologienota en zijn er vragen gesteld over de uitvoering van de beleidscyclus.

De avonden hebben geen openstaande vragen opgeleverd, noch wijzigingen in de nota.

Conclusie

De inspraakreactie van de archeologische werkgroep Leidschendam-Voorburg heeft geleid tot twee wijzigingen in het beleid.

In de archeologische beleidskaart is het gebied ten noordwesten van het centrum van Voorburg aangescherpt op basis van de informatie die de archeologische werkgroep heeft aangeleverd.

In de nota is in hoofdstuk 5.6. de volgende zin opgenomen: 'De pactgemeenten zullen initiatiefnemers stimuleren tijdens het bureauonderzoek contact op te nemen met de plaatselijke archeologische verenigingen.'

De opmerkingen met betrekking tot de concrete wijzigingen in de tekst zijn allemaal meegenomen. De overige opmerkingen zullen in de deelprojecten worden meegenomen en in overleg met de archeologische werkgroep worden geconcretiseerd.

Bronnen

www.pzh.nl

www.minocw.nl/malta

www.racm.nl

www.sam-Limburg.nl

www.erfgoedhuis-zh.nl

Archeologie en bestemmingsplannen. *Juridisch-planologische mogelijkheden voor de bescherming van archeologische waarden*, Rapportage onderzoek Royal Haskoning in de opdracht van de ROB, Utrecht 2003.

Caris, E. 1997. *Naar een gemeentelijk Archeologiebeleid, startdocument*. Utrecht.

Hessing, W.A.M. (red.), *Voorbeeldbeleidsplan Gemeentelijke Archeologische Monumentenzorg*, Convent van Gemeentelijke Archeologen in Nederland, 1e versie, Amsterdam 2002.

Laan, M.C. van der, Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Memorie van Toelichtingen bij de Wijziging van de Monumentenwet 1988 en enkele andere wetten ten behoeve van de archeologische monumentenzorg*, vergaderjaar 2003-2004, 29 259 nr. 3.

Gemeente Asten, *Startnotitie integraal monumenten- en archeologiebeleid gemeente Asten*.

Gemeente 's-Hertogenbosch, 2002. *Monumentenverordening 2002*.

Gemeente Sint-Oedenrode, 2007. *Notitie Archeologiebeleid gemeente Sint-Oedenrode*.
Monumentenwet 2007.

Gemeente Veldhoven, *concept Nota Archeologische Monumentenzorg Veldhoven*, Veldhoven 2008.